

KARLOVA UNIVERZITA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Humanitní studia, obor Aplikovaná etika

Mgr. Aneta Sabina Šugarová

**Postavení církve v lidově demokratických zřízeních
v Československu, v Polsku, v Maďarsku a restituční
vypořádání církevního majetku**

Diplomová práce

Vedoucí práce: JUDr. Cyril Svoboda, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 11. dubna 2018

Mgr. Aneta S. Šugarová

Anotace:

Tato práce se bude zabývat postavením církve v lidově demokratických zřízeních v Československu, v Polsku a v Maďarsku. Jak byly tyto země ovlivněny tímto zřízením a jejich pozdější restituční vypořádání po roce 1989. Také se zamyslí nad etickým dopadem tohoto lidově demokratického zřízení na náboženskou identitu obyvatel Čech, po sametové revoluci.

Klíčová slova

církev, lidově demokratická zřízení, restituce, náboženská identita

Abstract:

This thesis will deal with the position of the church in people's democracies in Czechoslovakia, Poland, Hungary. How were these countries affected by this establishment and their settlement (compensation) after 1989. It also considers the ethical impact of the people's democracy on the religious identity of the population of Bohemia after the Velvet Revolution.

Keywords

church, people's democracies, compensation, religious identity

Počet znaků (včetně mezer): 151 008

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce JUDr. Cyrilu Svobodovi, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi věnoval. Děkuji také PhDr. Ludmile Bartákové za pomoc při gramatické kontrole práce a v neposlední řadě své mamince.

Obsah

Úvod.....	6
1. Situace v lidově demokratických zřízeních po druhé světové a vztah k církvi.....	9
1.1 Situace v Československu po druhé světové a nástup totality	10
1.2 Situace v Polsku po druhé světové válce	19
1.3 Situace v Maďarsku po druhé světové válce.....	24
2. Pád lidově demokratických režimů v Evropě a návrat církevního majetku	29
2.1 Situace na přelomu 80. a 90. let	29
2.2 Postavení církve a návrat církevního majetku v České republice.....	32
2.3 Postavení církve a návrat církevního majetku na Slovensku	45
2.4 Postavení církve a návrat církevního majetku v Polsku.....	47
2.5 Postavení církve a návrat církevního majetku v Maďarsku.....	49
2.6 Současná situace a výhled do budoucnosti	53
Závěr	65
Použité zdroje	69
Seznam tabulek, grafů a obrázků	75

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá postavením církve v lidově demokratických zřízeních v Československu, Polsku a Maďarsku a následným restitučním vypořádáním církevního majetku v těchto zemích, které jsou v dnešní době označovány za země Visegrádské čtyřky (Česko, Polsko, Maďarsko a Slovensko). Nejprve je nezbytné představit historické souvislosti předcházející samotným restitučním vypořádáním, které souvisejí s rozdělením Evropy po druhé světové válce.

Právě tehdy došlo k rozdělení Evropy na dva bloky, které mělo na církve a její následné postavení zásadní vliv. Evropa byla uměle rozdělena podle míry vlivu SSSR na západní a východní. Zatímco západní část byla demokratická a otevřená všem náboženstvím, východní část byla pod nadvládou Sovětského svazu, který preferoval více než náboženství víru ideologii marxismu-leninismu. Vliv tohoto rozdělení se začal projevovat po druhé světové válce, ale území bylo rozděleno již v rámci Jaltské konference, dohodou mezi Rooseveltem, Churchillem a Stalinem. Země dnešní Visegrádské čtyřky byly oblastmi Stalinova zájmu, a tak se staly dlouhodobou baštou Sovětského svazu. Tento stav trval téměř půl století.

Všechny zmíněné státy však přistupovaly k církvi a jejímu majetku odlišně. Rozdílné zvyklosti a povaha národa v jednotlivých zemích totiž neumožňovaly jednotný přístup. V Československu katolická církev po velmi krátkém období obnovy po druhé světové válce v možném soužití s Komunistickou stranou Československa tvrdě narazila, neboť byla pro ni jedním z největších ideových protivníků, nakonec byla tato církev nahrazena téměř důsledně ateistickým světonázorem. A to i přesto, že většina Slováků bylo silně věřících. V Maďarsku a Polsku se vymýtit církev nepovedlo, protože tamní lidé byli více křesťansky založení.

Klíčovým problémem pro marxistickou ideologii byla otázka svobody vyznání, která je deklarována ve všech demokratických společnostech. Intenzita postavit se církvi jako takové rovněž pramenila z charakteru její hierarchie a vlastností, jako mají mezinárodní instituce. Hlavním sídlem katolické církve je Vatikán, který má zásadní slovo v otázkách řízení církve, navíc byl a je spjat s demokratickými státy. Nejvíce to bylo patrné v Československu, kde byla katolická církev, resp. existence náboženství v letech 1948 až 1989 postavena do rozporu s oficiální doktrínou. Církev musela být jako taková

vymýcena, nesměla mít žádná práva ani majetek. Tato myšlenka byla prvním krokem k zestátnění církevních budov i polností. Zhroucení ideologie marxismu-leninismu začátkem 90. let 20. století vedlo v zemích Visegrádské čtyřky k otevření otázky opětovného navrácení církevního majetku. Proces majetkového vyrovnání však neprobíhal ve všech zemích jednotně. Daná diplomová práce si v souvislosti s touto problematikou klade řadu výzkumných otázek:

- *Představovaly církve pro komunistickou stranu takovou hrozbu, že chtěla církve zlikvidovat pomoví omezení majetku?*
- *Byly pozdější restituce, které proběhly v zemích Visegrádského uskupení, krokem tím správným řešením?*
- *Je vhodné, aby církve v dnešní době vlastnily majetek? Nepovede stávající nastavený systém k zániku církví? Znamená opětovné navrácení majetku cestu církví ke svobodě?*

Hlavním cílem práce je zjistit, zda řešení v rámci církevních restitucí je v České republice v současnosti dostatečné a zda je danou právní úpravou vše potřebné vyřešené. Dílčím cílem je také srovnání situace navrácení majetku v ostatních zemích Visegrádského uskupení.

K objasnění daných otázek a za účelem splnění cílů práce je práce rozdělena na několik kapitol. První kapitola shrnuje situaci, která vedla k danému stavu, tj. k vyvlastnění církevního majetku v jednotlivých lidově demokratických republikách. Tato první kapitola je rozdělena na tři podkapitoly. Nejdříve se práce soustředí na objasnění situace v Československu po druhé světové válce, pak se zaměří na představení této situace v Polsku a v Maďarsku.

Druhá kapitola se zaměří na pád totalitních režimů, které byly nastoleny po druhé světové válce, na situaci po rozpadu sovětského bloku a řešení vrácení církevního majetku v jednotlivých státech. Její první podkapitola bude shrnovat události, které vedly k rozpadu totalitních systémů v lidově demokratických zemích, tj. v Československu, Polsku a Maďarsku. Druhá podkapitola představí církevní restituce, resp. vývoj a řešení opětovného navrácení státního majetku církvím v České republice.

Třetí podkapitola se soustředí na to, jak navrácení státního majetku církvím probíhalo na Slovensku. Čtvrtá podkapitola se zaměřuje na Polsko, pátá podkapitola na situaci v Maďarsku a poslední šestá podkapitola pak přináší pohled na současnou situaci vyrovnání se s církvemi ve státech Visegrádského uskupení a možný pohled na budoucí vývoj.

1. Situace v lidově demokratických zřízeních po druhé světové a vztah k církvi

„Proces sovětizace, resp. komunizace střední a východní Evropy vedl k zformování sovětského bloku, ovšem za různých podmínek, většinou závisajících na předchozích historických zkušenostech.“¹ Vztah těchto států k církvi byl stejně tak různý, i přesto, že politická ideologie, kterou tehdejší vládní garnitury v zemích sovětského bloku propagovaly, byla stejná. Zásadní byl ovšem přístup této ideologie k náboženství. „Marxismus viděl v člověku vrchol vývoje přírody a možnosti jeho osobní transcendence chápal výlučně nitrosvětsky. Vše existující považoval za skutečnost, která má výlučně hmotný základ. Duchovní svět byl schopen vidět jen jako nadstavbu v životě člověka a společenské jevy redukoval v podstatě vždy na jejich ekonomický základ. Náboženství považoval za projev odcizení člověka a předpokládal jeho zánik jako důsledek existence beztrždní společnosti, ke které chtěl lidstvo dovést.“²

Protože pro tehdejší totalitní režim představovaly církve a náboženské společnosti zásadní překážku, vznikla snaha náboženství úplně vyloučit či alespoň eliminovat v maximálním možném rozsahu. Způsob, kterým toho bylo dosaženo, byl buď přímý a zcela zjevný, jako bylo převzatí kontroly nad duchovní správou, či nepřímý a částečně skrytý, jako například zestátnění církevního majetku. Tímto procesem převzetí nemovitostí vládnoucí garnitura jednotlivých států omezila zcela drasticky ekonomickou autonomii církví a náboženských společností. Je rovněž pravda, že sebrání církevního majetku nebylo výmyslem totalitních režimů lidově demokratických států, lze se s ním setkat v předešlém nacizmu, ale i v době osvícenství nebo liberalizmu.³

„Komunisté byli přesvědčeni, že takzvaný vědecký ateismus může nahradit to, co považovali za mystické přežitky, mytologie z dob před Darwinem, Marxem a

¹KUČEROVÁ, Irah. Střední Evropa: komparace vývoje středoevropských států. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3067-0, s. 81

²OPATRŇÝ, Aleš. Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. Teologie. Karmelitánské nakladatelství. ISBN 80-7192-778-3, s. 100

³KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 4

elektrifikací. Jenomže přes veškerou snahu potlačovatelů náboženství během sovětské éry žilo a nakonec ji přežilo.“⁴

1.1 Situace v Československu po druhé světové a nástup totality

Zásah Komunistické strany Československa (dále jen „KSC“) proti církvím byl ve srovnání s ostatními zeměmi sovětského bloku jedním z nejúspěšnějších. Tento stav *„lze do určité míry vysvětlit i podezřívavostí vůči katolické církvi v některých sociálních skupinách v důsledku českého národního hnutí. Zdá se přitom, že se nejednalo o pozvolný proces, nýbrž že odchod z církví byl poměrně rychlý. To, jak se lidé přestávali hlásit k církvím v období komunistického režimu v souvislosti s větším či menším tlakem můžeme jen odhadovat.*“⁵

Československo se po válce vyznačovala dvěma zcela protichůdnými tendencemi. Zatímco první směr naznačoval návrat k situaci, která by dovolovala navázat na prvorepublikové demokratické smýšlení, druhý trend se uchyloval k protichůdné strategii totalitarismu. Až do února 1948 se postavení katolické církve vyvíjelo pozitivním směrem. Například pražský arcibiskup Josef Beran, který byl posléze opět uvězněn, byl po válce oceňován v souvislosti s bojem proti nacismu a následným uvězněním v koncentračním táboře.⁶

Zprvu se zdálo, že vztahy církve a státu se navrátí do stavu před začátkem druhé světové války. Rovněž došlo k ustanovení nových opatů. Emauzy na Slovanéch převzal v červenci 1947 Maurus Alois Verzich po opatu Vykoukalovi, který zemřel za druhé světové v Dachau. Břevnovský klášter převzal po Verzichovi Anastáz Jan Opasek, který byl benediktován v dubnu 1947 arcibiskupem Beranem. Opatem v Rajhradě byl zvolen v září 1947 Václav Pokorný.⁷

⁴JANDOUREK, Jan. Vzestup a pád moderního ateismu. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2981-7, s. 65

⁵HAMPLOVÁ, Dana. Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2244-6, s. 25

⁶BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. Katolická církev v Československu 1945-1989. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-311-0, s. 15

⁷VÁŠKO, Václav. Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce, 1 díl. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-000-1, s. 170

Jak církev, tak stát řešily nejprve řadu sporných otázek smírně na základě konsenzu. Vláda se v rámci svého programu církvi zavázala, že nebude zasahovat do jejího vnitřního života a aktivit, pokud to nebude v rozporu s platnou legislativou. Obavy, které měla katolická hierarchie z proticírkevní politiky, tak nejprve ustaly.⁸

Na druhou stranu je dobré se zmínit, že již v roce 1945 členové KSČ ovládli ministerstvo informací, ministerstvo vnitra a ministerstvo zemědělství a manipulativně se pokoušeli vyřadit pravicově smýšlející strany prostřednictvím tzv. Národní fronty. I přesto, že v Čechách byl zatím smír církve a státu, byly již patrné změny, počátky těchto změn lze spatřovat na Slovensku, kdy v rámci Slovenského národního povstání během roku 1944 proběhlo vydání církevního majetku státu.⁹

Na základě daného je tedy možné se domnívat, že komunistická strana měla celou strategii odstranění církve a jejích hodnostářů předem promyšlenou a v zásadě rozčleněnou do tří etap. První etapou měla vzbudit dojem, že komunisté mají k církvi kladný vztah, druhá fáze spočívala v odstranění církevních představitelů, kteří by mohli významně přispět k špatné reputaci komunistů, a třetí etapa spočívala v separaci místní církevní komunity od Vatikánu.¹⁰

Únorovým pučem roku 1948 (komunistický státní převrat, přechod z demokracie k totalitě) tak dochází, co se týká církevních záležitostí, k úplnému obratu. KSČ chtěla dostat církev pod svou kontrolu, z církve chtěla nejprve udělat národní církev, to se nezdařilo, a tak posléze bylo rozhodnuto ji „sprovodit“ ze života lidí v Československu natrvalo. Pro vedoucí komunistické funkcionáře představovala církev jednak potencionálního nepřítele, významného odpůrce. V podstatě byla chápána jako opoziční politická strana, nikoliv jako ideová, kulturní a charitativní organizace.¹¹ Snahou nové

⁸KAPLAN, Karel a Milena JANIŠOVÁ, ed. *Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948: dokumentace*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 80-85765-44-6, s. 7

⁹VÁŠKO, Václav. *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*, 1 díl. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-000-1, s. 82

¹⁰FIALA, Petr a Jiří HANUŠ, ed. *Koncil a česká společnost: historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. *Historiaecclesiastica*, sv. 6. ISBN 80-85959-75-5, s. 35

¹¹BULÍNOVÁ, Marie, ed. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951: Edice dokumentů*. Brno: Doplněk, 1994. ISBN 80-85765-34-9, s. 6

vládní garnitury bylo získat ekonomickou kontrolu nad tím, co církev dělá, k tomu bylo potřeba, aby církev byla nemajetná a ekonomicky závislá na státu.¹²

Podle statistických údajů z roku 1950 se téměř 94% obyvatel Československa považovalo za věřící, z toho se ¾ hlásily k víře římskokatolické. Toto církevní uskupení v Československu zároveň mělo řadu zahraničních konexí, disponovalo rozsáhlým majetkem, mělo vliv na školství, zdravotnictví i další sociální oblasti. Tento stav nebyl pro KSČ přijatelný.¹³ Jen rozsah pozemků o rozloze 177 000 hektarů komunisty dráždil. Ještě před samotnými únorovými událostmi tak vznikl zákon o revizi první pozemkové reformy, tedy zákona č.142/1947 Sb. z., který upravoval majetkové poměry z roku 1919. Už tento zákon z roku 1919 umožňoval vyvlastnění majetku nad určitou výši výměru půdy, což se i týkalo majetku církví. Zákon č.142/1947 Sb., který na zákon z roku 1919 navazoval, dále vlastnictví upravoval, v držení církve, tak zbylo pouze 5000 hektarů.¹⁴

Ovšem zákony o pozemkových reformách po 2. světové válce byly dva, druhým byl zákon o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě) č. 46/1948 Sb. z. Na základě těchto zákonů se pozemkové reformy prováděly během roku 1948. Stát církvi ponechal půdu nejvýše jednotlivě do výměry 30 hektarů. Tato půda sloužila k udržení schválených církví a náboženských společností a byla spravována nižšími církevními úřady. Fakticky se tak jednalo o drobné stavby a nemovitosti, jako kostely, fary, farní zahrady či budovy klášterů. Tímto krokem vzal stát církvi veškerý majetek, který by ji mohl učinit hospodářsky samostatnou, svobodnou, a učinil ji na sobě ekonomicky zcela závislou.¹⁵

Nutno podotknout, že v rámci únorových událostí arcibiskup Beran formou letáků vyzýval lid, aby se spojil v žádosti o Boží milosrdenství pro představitele Československa, následně v novinách žádal, aby se lidé vyvarovali násilí a dodržovali

¹²BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7, s. 778

¹³BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7, s. 770

¹⁴HRDINA, Ignác Antonín. Texty ke studiu konfesního práva. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1289-5, s. 70

¹⁵VALEŠ, Václav. Konfesní právo: průvodce studiem. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 140

zákon.¹⁶ Hned po únorových událostech si byli komunisté vědomi velkého vlivu církve, toho, že je potřeba se s ní dohodnout. Jednání zástupců církve a Národní fronty probíhalo v květnu 1948. Nová vládnoucí garnitura po církevních představitelích žádala vyjádření loajality. Představitelé katolické církve to však odmítli. Komunisté tak museli dále jednat. Dalším zákonem, který se dal využít v neprospěch církve i jejich hodnostářů, byl zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb. z.¹⁷ Šlo o zvláštní trestní zákon, který obsahoval skutkové podstaty trestných činů proti státu, kterýžto termín byl však široce vykládán a byl užíván (zejména v ustanovení o rozvracení lidově demokratického zřízení) k potlačení disidentských, demokratických a kulturních aktivit, které nebyly podle soudobého výkladu v souladu se zájmy vedoucí úlohy strany a komunistického režimu. Dále šlo o trestné činy proti vnější bezpečnosti státu, proti vnitřní bezpečnosti státu a proti mezinárodním vztahům. Řízení o nejzávažnějších trestných činech vedl Státní soud.¹⁸

Zároveň vzniká v červnu 1949 „hnutí pokrokových katolíků“, tzv. Katolická akce, která je ustanovena s cílem rozložit církve zevnitř.¹⁹ Byli tzv. pátou kolonou v církvi.²⁰ Dalšími klíčovými kroky v této počáteční snaze o odstranění církevní moci byly tzv. církevní zákony, jejichž osnova byla předběžně projednána stranickým a vládním vedením na začátku podzimu 1949. Tyto zákony vytvořily legální rámec podporující nesnášenlivost vůči náboženství a uvrhly církve do státního područí.²¹

Prvním z těchto zákonů byl zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem č. 217/1949 Sb. z., který byl platný až do roku 1953, zavedl nad církví státní dozor - Státní úřad pro věci církevní (dále jen „SÚC“). Především

¹⁶VAŠKO, Václav. Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce, 2. díl. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-035-4, s. 13

¹⁷TRETERA, Jiří Rajmund. Zákony o církvích ze 14. října 1949 a navazující vládní nařízení jako nástroj likvidace autonomie církví [online]. 2014 [cit. 25. 02. 2018]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/Cirkve-v-roce-1949.pdf>.

¹⁸https://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1kon_na_ochranu_lidov%C4%9B_demokratick%C3%A9_republiky

¹⁹BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. Katolická církev v Československu 1945-1989. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-311-0, s. 71

²⁰VAŠKO, Václav. Pátá kolona v církvi, [CD-ROM]. Praha: Texty Pastoračního střediska III., FMM.CZ 2000.

²¹TRETERA, Jiří Rajmund. Zákony o církvích ze 14. října 1949 a navazující vládní nařízení jako nástroj likvidace autonomie církví [online]. 2014 [cit. 25. 02. 2018]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/Cirkve-v-roce-1949.pdf>.

se dohlíželo na majetek církve. Církevní hodnostáři byli trpěni jako státní zaměstnanci s platem a jejich působnost byla vázána na státní souhlas.²²

Tím, že byl zřízen SÚC, dal stát najevo, že nechce provést odstavku státu a církve. Naopak politické vedení dospělo k přesvědčení, že by odstavka církve a státu podporovala uzavřenost a izolovanost církví, především pak katolické církve, což by utužilo její vnitřní kázeň a závislost na církevní hierarchii, a to by bylo pro stát kontraproduktivní.²³ Druhým zákonem byl zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností č. 218/1949 Sb. z., který byl, až do roku 1990, oporou pro chování státu vůči církvi. Dá se říci, že tyto zákony byly proticírkevní.²⁴

Z těchto zákonů vycházela další legislativní opatření v podobě vládních nařízení, směrnic a jiných instrukcí, avšak o dohledu Státní bezpečnosti (dále jen „STB“) se žádný z těchto oficiálních dokumentů nezmiňuje, což je však v totalitních režimech obvyklou praxí.²⁵ SÚC vedl v roce 1949 Alexej Čepička, který byl velmi inteligentní a nevtíravým způsobem chtěl zjistit, na čem církvi záleží, aby mohl systematicky odsouvat hlavní záležitosti.²⁶ SÚC fungoval na základě nařízení vlády č. 228/1949 a měl následující působnost a pravomoc²⁷:

- tvorba norem, řízení a dozor nad náboženskými a církevními záležitostmi;
- správní, hospodářské a finanční záležitosti církví, náboženských společností a jejich složek;
- starost o věci úvěrové, rozpočtové a plánovací;
- ochrana církevních památek;

²²KOURA, Petr, VANÍČKOVÁ, Vladimíra, ed. Diktatura versus naděje: pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-00-3, s. 29

²³BENDOVIÁ, Pavla. Hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností po roce 1948 In Revue církevního práva. číslo 2/2010. Praha: Společnost pro církevní právo, 2010. ISSN 1211-1635 Quarterly [online]. 2010 [cit.2018-03-01]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/42-56/46-cele.pdf>

²⁴BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7, s. 772

²⁵TRETERA, Jiří Rajmund. Zákony o církvích ze 14. října 1949 a navazující vládní nařízení jako nástroj likvidace autonomie církví [online]. 2014 [cit. 25. 02. 2018]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/Církev-v-roce-1949.pdf>

²⁶VAŠKO, Václav. Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce, 2 díl. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-035-4, s. 25

²⁷VLÁDNÍ NAŘÍZENÍ č. 228/1949 ze dne 25. října 1949 o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní, § 2

- platy duchovních, učitelů a zaměstnanců v oblasti náboženství;
- úprava vyučování náboženství a schvalování osnov;
- posuzování náboženského tisku a publikací;
- vydávání úředního věstníku pro duchovní;
- péče o to, aby se náboženský život slučoval s Ústavou;
- sledování rozvoje styků církve s jinými zahraničními organizacemi;

To vše se dělo i přes to, že nově přijatá Ústava, Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. z., známý jako „Ústava 9. května“ doslovně zaručovala svobodu náboženského vyznání v § 16 a § 17, které zněly²⁸:

„§ 16

(1) Každý má právo vyznávat soukromě i veřejně jakoukoli náboženskou víru nebo být bez vyznání.

(2) Všechna náboženská vyznání a bez vyznání jsou si před zákonem rovna.

§ 17

(1) Každý má volnost provádět úkony spojené s jakýmkoli náboženským vyznáním nebo bez vyznání. Výkon tohoto práva však nesmí být v neshodě s veřejným pořádkem ani dobrými mravy. Nedovoluje se zneužívat ho k nenáboženským účelům.

(2) Nikdo nesmí být přímo ani nepřímo nucen k účasti na takovém úkonu.“

Opak byl však v realitě pravdou. „Ústava 9. května připravila půdu pro sekularizaci právního řádu odstraněním norem předpokládajících součinnost církví (církevní vedení matrik, uzavírání církevních sňatků) a plnou realizaci stranické církevní politiky prostřednictvím tzv. církevních zákonů, přijatých v roce 1949.“²⁹ Podle odhadů poklesl

²⁸ Zákon 150/1948 Sb. ÚSTAVNÍ ZÁKON ze dne 9. května 1948 Ústava Československé republiky,

²⁹BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7, s. 778

počet lidí v Československu, kteří navštěvovali bohoslužby v 50. letech 20. století z poloviny pravidelně navštěvujících na čtvrtinu.³⁰

Všichni duchovní, kteří vykonávali duchovenskou činnost, museli být tedy podle zákona schváleni. Jak je z dříve uvedeného textu patrné, je zde patrná určitá hierarchie schvalování této činnosti v závislosti na stupni postavení duchovního. Stupnice římskokatolické církve byla podle postavení duchovního dělena na I. až IV. kategorii, s tím, že souhlasy pro jednotlivé stupně byly rovněž hierarchicky rozděleny v rámci státní správy Československa. Např. samostatnému duchovnímu „stačil“ souhlas krajského národního výboru. Podle nařízení vlády č. 223/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem činil základní plat duchovního ročně 36 000 Kčs, zvyšoval se o 3000 Kč po každých třech letech služby. Navýšení bylo možné maximálně 12x za sebou, vždy po tříletém období. Stejně tak se tento plat snižoval o případný jiný příjem.³¹

Stát tedy počítal s 36 lety církevní služby. Zároveň podle významu zastávaného úřadu mohl získat duchovní roční hodnostní přídavek. Krajský národní výbor schvaloval hodnostní přídavek duchovním zařazeným do I. a II. kategorie, duchovním zařazeným do III. a IV. stupnice přiznával hodnostní přídavek SÚC.³² Stejně tak stát nabízel „odměnu za vyšší výkony v maximální částce 2000 Kč měsíčně.“³³ Udělování státního souhlasu podle duchovenského stupně a výši hodnostního příspěvku dokládá tabulka 1.

Tabulka 1 Udělování státního souhlasu podle duchovenského stupně a výše hodnostního příspěvku

Stupnice duchovních římskokatolické církve	Souhlas musí být udělen	Roční hodnostní přídavek
I. samostatní duchovní, správcové, duchovní s funkcí dozorcí	krajský národní výbor v místě bydliště	12000,- Kčs
II. představení kněžských seminářů, učitelé	krajský národní výbor v	24000,- Kčs

³⁰HAMPLOVÁ, Dana. Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2244-6, s. 25

³¹ Nařízení č. 223/1949 Sb. vlády Československé republiky o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem, § 9

³² Nařízení č. 223/1949 Sb. vlády Československé republiky o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem, § 11

³³ Nařízení č. 223/1949 Sb. vlády Československé republiky o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem, § 12

bohosloveckých učilišť, konsistorní kancléři, ordinariátní sekretáři a sídelní kanovníci	místě bydliště	
III. dignitáři kapitul, generální vikáři, kapitulní vikáři, světitel biskupové a opati;	státní úřad pro věci církevní	36000,- Kč
IV. duchovenský představitel náboženské společnosti (arcibiskupové, diecézní biskupové, administrátoři apoštolští)	vláda	48000,- Kčs

Zdroj: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7, s. 778 a vládní nařízení ze dne 18. října 1949.

K výkonu duchovenské činnosti museli duchovní složit slib věrnosti Československé republice v následujícím znění: *„Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé republice a jejímu lidově demokratickému zřízení a že nepodniknu nic, co by bylo proti jejím zájmům, bezpečnosti a celistvosti. Budu jako občan lidově demokratického státu plnit svědomitě povinnosti, jež vyplývají z mého postavení, a vynasnažím se podle svých sil podporovat budovatelské úsilí směřující k blahu lidu.“*³⁴

V roce 1956 byl SÚC zrušen. Jeho pravomoc a působnost přešly na ministerstvo školství a kultury. Až do roku 1968 nad církvemi a náboženskými společnostmi kromě oddělení ministerstva dozorovali okresní či krajští církevní tajemníci. Následně byl v roce 1969 zřízen Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury (dále jen „SPVC“).

Na federální úrovni měl v kompetenci církve a náboženské společnosti zvláštní sekretariát, kvůli jednání na mezinárodní úrovni. Až do změny režimu tento stav v podstatě trval. Ze strany státu bylo možno v průběhu doby pozorovat sice několik vstřícných gest vůči církvi, ale celková koncepce zůstávala stejná. Amnestie, kterou v roce 1960 u příležitosti výročí skončení druhé světové války vyhlásil prezident Antonín Novotný, se vztahovala i na část uvězněných, kteří byli odsouzeni v souvislosti s

³⁴Nařízení č. 223/1949 Sb. vlády Československé republiky o hospodářském zabezpečení náboženských společností státem, § 19

náboženskými záležitostmi. Na druhou stranu však s některými propuštěnými probíhaly posléze další procesy, které vedly k jejich pobytu ve vězení.³⁵

V roce 1965 byl papežem Pavlem VI. arcibiskup Josef Beran jmenován kardinálem. Tehdy Československý stát uzavřel dohodu s Vatikánem o udělení povolení kardinálu Beranovi odjet do Říma, kde měl převzít kardinálský klobouk, ale s podmínkou, že se již zpět Beran nevrátí. Po zvážení všech pro a proti, které by přineslo jeho nevycestování, se rozhodl, že v nejlepším zájmu pro Československou katolickou církev opustí Československo.³⁶ Olomoucký biskup František Tomášek se stal prozatímním správcem pražské arcidiecéze. Na popud tehdejšího ministra zdravotnictví Josefa Plojgara byl tento biskup pro komunisty ještě přijatelný, přesto, že byl tři roky v Želivě internován.³⁷

Od roku 1971 byly aktivity SPVC koordinovány Sekretariátem pro věci církevní při úřadu předsedy vlády, kterou zřídila tehdejší federální vláda. Církevní oddělení byla zřízena na úrovni krajů a okresů. Souhlas se zřízením nových farností byl vydáván na krajské úrovni, stejně jako souhlas s činností duchovního či zřízením nového kostela. Dále se na krajské úrovni kontrolovalo hospodaření, dohlíželo na církevní majetek, schvalovalo se disponování s ním a vytvářely se plány hospodaření. Na okresní úrovni byla vedena evidence duchovních, dohlíželo se na užívání kaplí a kostelů, povolovaly se menší opravy kostelů a schvalovala se vydání do 100 000 Kčs. Okres zabezpečoval, aby církevní a náboženský život splňoval podmínku souladu s ústavou a zákony a činil příslušná opatření. Dále pak zajišťoval skládání slibu duchovních prvního stupně a uděloval souhlas k organizaci soukromých mší.³⁸ Schéma výkonu státní správy církví v letech 1971-1989 představuje obrázek 1.

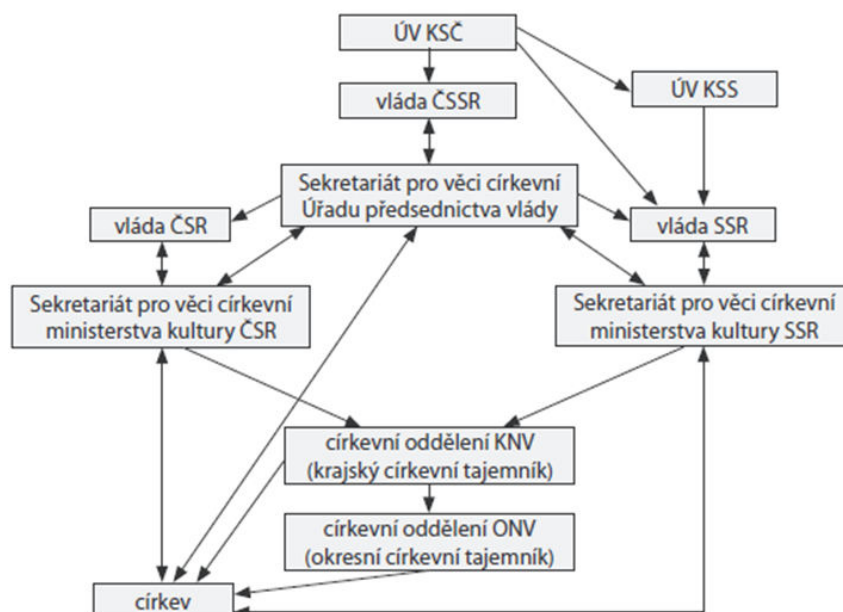
³⁵BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-311-0, s.40

³⁶ <http://www.kardinalberan.cz/zivotopis.html>

³⁷ VAŠKO, Václav. *Pátá kolona v církvi*, [CD-ROM]. Praha: Texty Pastoračního střediska III., FMM.CZ 2000.

³⁸BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7, s. 781 - 782

Obrázek 1 Schéma výkonu státní správy církví v letech 1971-1989

Zdroj: BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7, s. 783.

Sumárně shrnuto: V rámci nastoleného totalitního režimu stát „*důmyslně propojoval ekonomickou existenci duchovního s podmínkou individuálního státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti. Zavedl rovněž státní dozor nad veškerým církevním majetkem a hospodařením a zrušil veškeré dřívější právní předpisy upravující právní postavení církve a náboženských společností.*“³⁹ Podle odhadů poklesl podíl křtěných dětí v polovině 70. let 20. století na méně než polovinu a v 80. letech na zhruba čtvrtinu.⁴⁰

1.2 Situace v Polsku po druhé světové válce

Polsko po druhé světové válce bylo jedním z hlavních témat Jaltské konference. Jeho situace byla v té době dosti problematická. Stalin měl velký zájem o vliv na dané území,

³⁹BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7, s. 786

⁴⁰HAMPLOVÁ, Dana. Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2244-6, s. 26

avšak nemohl nevnímat polskou státní moc, která byla v emigraci. Zároveň docházelo k rozdílkám mezi politiky v emigraci a domácí scénou. Celá situace vyústila v červnu 1945 ve vznik Prozatímní vlády domácí koalice (dále jen TRNJ), která měla za úkol vypsat parlamentní volby. Politická scéna se stabilizovala, byly dvě klíčové strany, Polská dělnická strana (dále je „PPR“) a Polská lidová strana (dále jen „PSL“) Parlamentní volby se konaly v lednu roku 1947 pod dohledem ozbrojených bezpečnostních složek ovládaných PPR a v atmosféře strachu. Tyto parlamentní volby představovaly definitivní konec demokratických opozičních stran v čele s PSL.⁴¹ Nespokojenost Poláků s daným stavem nevykristalizovala do zjevného odporu hned po válce, problémy narůstaly a vygradovaly až nespokojeností v rámci první systémové krize v Polsku v roce 1956.⁴²

Totalitní režim, podporovaný Moskvou a polská mentalita byly značně diskontuitní. Sloučení myšlenky vytvoření státu v souladu s ideály marxismu nemohlo v Polsku fungovat již z principu, tyto dvě myšlenky byly zcela odlišné.⁴³ *„Po nástupu komunismu začal na katolickou církev velký tlak, který byl i v ostatních zemích. Režim se snažil do čela církevních institucí dosazovat loajální lidi. Ovšem na rozdíl od Československa, tlak na církev v Polsku se brzy zmírnil, a to již na začátku 50. let, zejména proto, že se komunistům nepodařilo zlomit vztah Poláků k církvi.“*⁴⁴

Proč tomu tak bylo? Odpověď je třeba hledat v širším kontextu. Na konci 18. století dochází k zániku Polska jako státního zřízení, jeho území je rozděleno mezi jiné mocnosti, kterými byly Rusko, Rakousko a Prusko. Katolická církev jako silné pouto, které spojuje Poláky, brání germanizaci či rusifikaci polské společnosti, neboť do první světové války zůstává katolická církev jedinou národní institucí, která dále existuje ve všech třech mocensky rozdělených částech. Vzhledem k těmto událostem je katolická církev velmi spjata s polskou národní identitou. Proto se i v té době stala terčem

⁴¹KUBÁT, Michal. Vývoj a proměny státního zřízení Polska ve 20. století: institucionálně politická studie. Praha: Dokořán, 2006. Bod (Dokořán). ISBN 80-7363-079-6, s. 92-97

⁴²BLOOM, Jack M.. Seeing through the eyes of the Polish Revolution: solidarity and the struggle against communism in Poland. Indiana: Indiana University Southwest, 2013. ISBN 978-90-04-23180-1, s. 51

⁴³KUBÁT, Michal. Vývoj a proměny státního zřízení Polska ve 20. století: institucionálně politická studie. Praha: Dokořán, 2006. Bod (Dokořán). ISBN 80-7363-079-6, s. 181

⁴⁴KLUSÁK, Michal. Vliv náboženství na politiku v Polsku [online]. E-polis.cz, 2009. [cit. 2018-02-26]. Dostupné z: http://www.e-polis.cz/clanek/vliv-nabozenstvi-na-politiku-v-polsku.html#_ftn3

carských, resp. pruských úřadů. Stejně tak zemědělský charakter tehdejší společnosti zbrzdil vliv moderních sekularizačních vlivů.⁴⁵

Po druhé světové válce se v Polsku hlásilo ke katolicismu přibližně 23 milionů obyvatel, což představovalo 97,7% tehdejší polské populace. Charakteristickým rysem politického systému, který se v Polsku vyvíjel po druhé světové válce, byla stále větší centralizace moci ve všech aspektech. Tato centralizace byla více než podporována Moskvou. Polská sjednocená dělnická strana (dále jen „PZPR“) vzniká v roce 1948 sloučením Polské socialistické strany a Polské dělnické strany. Nejdůležitější orgán, kromě neformálního, přísného stranického vedení, je od roku 1948 Ústřední výbor. Různé útvary Ústředního výboru PZPR pak dohlížely nejen na útvary státní správy, ale i na sociální a profesní sdružení. Jednotlivé směrnice byly vydány předsednictvem organizační složky PZPR. Klíčovým aspektem politické linie byl vztah k otázkám státu, včetně vztahu k církvi, obzvláště po roce 1947 se obecně zvyšuje zájem Polska jako státu o církve, neboť ta v té době je chápána jako významný opoziční subjekt.⁴⁶ Byli uvězněni stovky kněží a několik biskupů. Několik kněží bylo dokonce odsouzeno k smrti. Semináře byly uzavřeny.⁴⁷

Útoky byly vedeny formou obviňování duchovenstva z různých zločinů a přečinů, zejména se jednalo o spolupráci s nacisty v době války a rovněž o podporu ozbrojených akcí proti komunistům, následovalo i obviňování ze sexuálních deliktů. Stejně tak byla situace vyhrocena po nálezů zbraní v kláštorech v Jaroslavi a v Leżajsku, což vedlo k likvidaci zmíněných klášterů i jejich obyvatel. V roce 1947 bylo uvězněno 60 duchovních, ale již po létě roku 1948 jich bylo více než 400. Následně bylo na řadě školství, kde se vyučovalo náboženství a v roce 1949 došlo i k zestátnění nemocnic, kde církve působila. Velmi negativním krokem bylo zabránění Charity polské církvi v lednu 1950. Tato organizace, která se soustředila na sociální a zdravotnické služby,

⁴⁵CICHOSZ, Marzena a Lubomír Kopeček. Církevní fond v Polsku a jeho kontroverzní historie a současnost: Příspěvek k problémům ve zprostředkování zájmů ve vztahu státu a církve v postkomunistickém prostoru. *Středoevropské politické studie*, 9(2–3), ISSN: 1212-7817s.151-161.[online]. 2007[cit.2018-02-26].Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4377/6106>

⁴⁶NOSZCZAK, Bartłomiej. *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, 2008, ISBN 978-83-7629-486-5, s. 21 - 25

⁴⁷BLOOM, Jack M. *Seeing through the eyes of the Polish Revolution: solidarity and the struggle against communism in Poland*. Indiana: Indiana University Southwest, 2013. ISBN 978-90-04-23180-1, s. 46

spravovala přes 300 sirotčinců a stejně tak domovů pro seniory.⁴⁸ Řada církevních pozemků a budov byla znárodněna státem.⁴⁹ Dále „*bylo dekretem stanoveno oprávnění státu rozhodovat o obsazení všech funkcí v církvi ... a hlava polských katolíků, kardinál Stefan Wyszyński byl internován.*“⁵⁰

V roce 1952 vzniká v Polsku nová ústava, která nenavazuje na polské ústavní tradice, sahající až do roku 1791, a svou ideologií zjevně kopíruje ústavu Sovětského svazu (dále jen „SSSR“).⁵¹ Tato ústava i přes své nedostatky upevnila postavení tehdejšího totalitního režimu v Polsku.

V té době také na území Polska působí sdružení PAX a „vlastenečtí kněží“. Tato sdružení podporovala komunistický režim a měli za úkol rozvracet církve zevnitř. Spojovali náboženství s marxisticko-leninovskou propagandou. Roku 1952 vystupovali před volbami v rozhlase a nabádali občany k volbám.⁵²

Počátek krize polského systému nastartovala až v roce 1953 Stalinova smrt, postupně docházelo v Polsku k rozsáhlým protestům proti situaci ve státě. Obzvláště po té, co v roce 1956 na XX. sjezdu Komunistické strany SSSR přednesl Nikita Sergejevič Chruščov projev „O kultu osobnosti a jeho důsledcích“, ve kterém kritizoval Stalina. Jeho projev neměl být přístupný veřejnosti. Polské archivy měly tři edice Chruščovova projevu. Červený originál byl dán Bierutovi na XX. Kongresu, kopie měly být vráceny do Moskvy během tří měsíců, jedna z nich byla k dispozici vybraným čtenářům v budově Ústředního výboru s označením „výlučně pro vnitřní použití.“ Tato kopie se pravděpodobně dostala na veřejnost.⁵³

Režim se začal uvolňovat, otevíral se prostor ke kritice. Dělníci si stěžovali na nedostatečné životní podmínky, krácenou mzdu a vysoké ceny, intelektuálové

⁴⁸VLČEK, Vojtěch. Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2004. ISBN 80-7266-179-5, s. 521-524

⁴⁹BLOOM, Jack M. Seeing through the eyes of the Polish Revolution: solidarity and the struggle against communism in Poland. Indiana: Indiana University Southwest, 2013. ISBN 978-90-04-23180-1, s. 46

⁵⁰CICHOSZ, Marzena a Lubomír Kopeček. Církevní fond v Polsku a jeho kontroverzní historie a současnost: Příspěvek k problémům ve zprostředkování zájmů ve vztahu státu a církve v postkomunistickém prostoru. Středoevropské politické studie, 9(2–3), ISSN: 1212-7817s.151-161. [online]. 2007[cit.2018-02-26]. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4377/6106>

⁵¹KUBÁT, Michal. Vývoj a proměny státního zřízení Polska ve 20. století: institucionálně politická studie. Praha: Dokořán, 2006. Bod (Dokořán). ISBN 80-7363-079-6, s. 81

⁵²DUDEK, Antoni. a Ryszard GRYZ. Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989). Kraków: Znak, 2003, ISBN 83-240-0267-7, s. 70

⁵³KEMP-WELCH, Antony. Poland Under Communism: A Cold War History. Cambridge: Cambridge University Press, New York, 2008. ISBN 978-0-521-71117-3, s. 76

na svobodu projevu a vyznání.⁵⁴ Dělnická delegace z poznaňských Stalinových oceláren vyjednávala ve Varšavě s polskou vládou v červnu 1956 o požadavcích, které by mohly přispět ke změnám. Jednání nevedlo v jasný závěr, proto byla koncem června zorganizována protestní akce. Nejprve to byli jen zaměstnanci oceláren, kteří se pochodu zúčastnili, ale postupně se přidávali další pracovníci a studenti. Odhadem se přidalo od 100 do 200 tisíc lidí, jinými slovy mezi čtvrtinou a polovinou městské populace. Dav volal hesla typu: „Chceme chleba! Chceme svobodu! Chceme náboženství! " Zároveň lidé zpívali vlastenecké a náboženské písně.⁵⁵

Někteří demonstranti se pak přesunuli do nedaleké budovy Výboru jedné politické strany, kde začali z oken vyhazovat busty komunistů. Poklidný manifest se začal měnit. Jiní demonstranti vtrhli do vězení a začali osvobozovat uvězněné, další se zmocnili zbraní a granátů, útočili na rozhlasovou stanici, soudy i prokuraturu. Demonstrace se změnila ve vzpouru. Podobné střety se odehrály i v dalších velkých městech, proti demonstrujícím bylo nasazeno zhruba 10 000 vojáků a tanky. Boje trvaly dva dny, zahynulo 73 osob, stovky lidí byly raněny.⁵⁶

Po těchto událostech si polští komunističtí politici začali uvědomovat, že změny budou nezbytné. Situace byla tak vážná, že Chruščov posléze nečekaně přijíždí na návštěvu do Polska. Avšak je ujistěn komunistickým předákem Wladyslawem Gomulkou, že změny nepovedou k ohrožení partnerství Polska a SSSR.⁵⁷ V rámci potřebných změn, které by vedly ke konsolidaci společensko - politického neklidu, je rovněž nezbytné najít způsob soužití státu a církve, který by byl oboustranně přijatelný. PZPR byla donucena udělat určitá vstřícná gesta, probíhalo tedy postupné rušení dřívějších nepřátelských gest vůči církvi, jako je návrat náboženství do školní výuky nebo zrušení dekretu o rozhodovacím právu na to, kdo má být v církvi funkcionářem. Církev díky těmto krokům získávala i v době totality v Polsku určitou garanci své autonomie. Jako vstřícný akt zároveň vedení PZPR bylo ochotno přijmout několik katolických intelektuálů do poslanecké

⁵⁴VYKOUKAL, Jiří, Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. 2. vydání. Praha: Libri, 2017. ISBN 978-80-7277-561-3, s. 391

⁵⁵BLOOM, Jack M. Seeing through the eyes of the Polish Revolution: solidarity and the struggle against communism in Poland. Indiana: Indiana University Southwest, 2013. ISBN 978-90-04-23180-1, s. 52-54

⁵⁶KEMP-WELCH, Antony. Poland Under Communism: A Cold War History. Cambridge: Cambridge University Press, New York, 2008. ISBN 978-0-521-71117-3, s. 88

⁵⁷VYKOUKAL, Jiří, Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989. 2. vydání. Praha: Libri, 2017. ISBN 978-80-7277-561-3, s. 394

sněmovny, kteří byli schopni tlumočit názory blízké katolické církvi na parlamentní půdě.

1.3 Situace v Maďarsku po druhé světové válce

*„Bože, žehnej Maďarovi láskou a bohatstvím. Navždy, Bože můj, chraň ho! V boji s nepřitelem žehnej jeho zbrani! Zlý dlouho naň osud byl, dej mu, Pane, léta plná milosti! Vždyť ten národ si již odpykal hříchy minulé i budoucí.“*⁵⁸ Takto zní první sloka textu Maďarské hymny, ze které číší přilnutí Maďarů ke křesťanství. Jak se tedy po druhé světové válce mohlo podařit církev v Maďarsku omezit? K pochopení dané problematiky je nezbytné opět znát hlubší kontext všech událostí. *„Konfesní právo starého Maďarska se vyznačovalo velmi složitou strukturou. Skládalo se z mnoha na sebe navršených právních norem. Když byla po druhé světové válce zveřejněna pětisvazková sbírka tehdy platných předpisů nutných pro správu církví, musel vydavatel upozornit čtenáře v předmluvě na to, že se mohou vyskytovat zákony, které byly vydány před rokem 1514, nebyly zahrnuty do této sbírky, a přesto mohou být stále platné.“*⁵⁹

Po druhé světové válce žilo na území Maďarska 70 % osob katolického vyznání.⁶⁰ Maďarsko, které bylo v roce 1945, stejně jako Československo nebo Polsko, osvobozené Rudou armádou, se dostalo do sféry vlivu SSSR, kde svobodné volby, které Stalin „naoko“ sliboval, ztrácely smysl, protože rozhodující byla přítomnost vojsk Rudé armády a Spojenecká kontrolní komise.⁶¹ Takže i přesto, že v listopadových volbách v roce 1945 zvítězila Strana nezávislých maloroľníků, ministerstvo obrany zabrali komunisté a následně nastala první pozemková reforma. V té se jednalo zejména o šlechtické statky a statky středně velké. Co se týká církevního majetku, katolické církvi bylo zabaveno v Maďarsku bez náhrady 456 000 hektarů půdy. Avšak pouze 1/3 představovala ornou půdu, která byla následně rozdělena. Ostatní pozemky, jako např. lesy, stát znárodnil. Katolické církvi tak zůstalo v držení po určitou dobu pouze 45 600 hektarů půdy, což bylo zcela nedostačující. Reformované církvi, ke které se hlásila

⁵⁸Himnusz. A magyar nép zivataros szazadaiból, překlad textu maďarské hymny

⁵⁹ERD, Péter. Dohoda mezi Svatým stolcem a Maďarskou republikou.[online] 1998 [cit.2018-03-01]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/11/erdo.htm>

⁶⁰KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 35

⁶¹DUCHOSLAV, Petr. Jalta svět nerozdělila. Parlamentní listy. OUR MEDIA a.s. 2009-2018.[online] 2018[cit.2018-03-01]. Dostupné z:<https://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Petr-Duchoslav-Jalta-svet-nerozdelila-360890>

zhruba pětina Maďarů, bylo zabaveno téměř 24 000 hektarů z původních 58 000. Evangelicko-luteránskou církev, ke které se hlásilo 5% Maďarů a které vlastnila 11 970 hektarů, se v roce 1945 pozemková reforma netýkala.⁶²

Ve volbách v roce 1947 zvítězily strany střední třídy, rok 1948 lze označit i v Maďarsku za přelomový, roku 1949 komunisté dosáhli za přítomnosti sovětských vojsk fiktivní většiny. V srpnu 1949 parlament zrušil konstituční monarchii Maďarské republiky, tím, že přijal novou socialistickou ústavu. Je pravda, že tato nová ústava z roku 1949 zaručovala svobodu svědomí a náboženství, ale vládní byrokracie pečlivě zkoumala církevní záležitosti, život a vliv církví. Pro církve to mělo velmi nepříznivé důsledky. Následovalo převzetí církevního majetku státem, pozastavení duchovních komunit a zejména znárodnění církevních škol. Při přechodu k novému společenskému uspořádání byli zatčeni mnozí kněží, církevní zaměstnanci a církevní činitelé, zejména lidé, kteří protestovali právě proti sekularizaci škol.⁶³ Rovněž byly zrušeny nadace, což představovalo konec malých církví, např. etnických pravoslavných, které byly takto financovány.⁶⁴

Klíčovou otázkou pak představovalo oddělení církve a státu. Postupně všechny církevní spolky v Maďarsku byly nuceny uzavřít se státem dohodu. Na podzim roku 1948 se jednalo o reformovanou církev a evangelicko-luteránskou církev, v létě 1950 se přidala ke smluvnímu ujednání se státem i římskokatolická církev. Tyto dohody nebyly tradičními dohodami. Byly to uznání o způsobu *modus vivendi* státu a církve a v podstatě vymezovaly hranice církevní autority v socialistické společnosti. Stát určil vyšší finanční podpory, kterou obdržely církve na platy a údržbu církevního majetku. Ve veřejných školách byla povolena náboženská výuka a jednotlivé kostely mohly mít střední školy. Díky těmto dohodám stát donutil všechny církve být souladu se *status quo* a vytvořil ekumenismus, který vyhovoval zájmům socialistické

⁶²KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 35

⁶³HARMATI, Béla. The Contemporary Status of the Lutheran Evangelical Church in Hungary with a View to Churches of Central European Countries, Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 28: Iss. 1, Article 3. [online]. 2008 [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol28/iss1/3>

⁶⁴KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 35

společnosti. Církevní hodnostáři měli zároveň povinnost složit přísahu Maďarské lidové republiky a její ústavě.⁶⁵

V roce 1950 navíc byly maďarské odnože řeholnických řádů, kromě několika, které provozovaly školy, postaveny mimo zákon a jejich majetek převzal stát. Následně roku 1952 začala platit vyhláška o znárodnění budov, která se stejně tak dotkla církví, které si nájmů za budovy financovaly svou činnost, jednalo se např. o židovskou obec či protestantskou církev.⁶⁶

Po smrti Stalina v březnu 1953 se Maďarsko začalo pozvolna transformovat. Vláda se pokusila zavést smířlivou politiku vůči církvím, která by přinesla dobrou vůli mezinárodního společenství. Jedním z výsledků bylo, že v roce 1955 byl římskokatolický arcibiskup Grösz propuštěn z vězení, následovalo i výroční zasedání církevního ekumenického poradního výboru v Galyatetu v létě 1956. Politici, umělci a filozofové už nebyli tolik pronásledováni.⁶⁷

Jako odezva na situaci v Polsku v roce 1956 byla v Budapešti na podporu reformátorů v Polsku studenty plánovaná demonstrace, která se měla uskutečnit 23. října 1956. Zprvu byla demonstrace poklidná, do večera se neuskutečnily žádné střety. Až ve večerních hodinách zazněly výstřely u budovy rozhlasu. Panikařící vláda vnímala demonstraci jako „kontrarevoluci“ a vyzvala sovětské jednotky, umístěné v blízkosti Budapešti, aby rozptýlily demonstranty. Následující den, 25. října 1956, se uskutečnila masová demonstrace před parlamentem, ta byla rozehnána střelbou. Zprávy o povstání se šířily i do zahraničí. 28. října 1956 již nový premiér Imre Nagy sdělil, že nepovažuje události za kontrarevoluci. Ještě důležitější je, že začal sestavovat novou vládu. Za těchto okolností se muselo opětovně sejít vedení SSSR. Setkání se konalo 31. října 1956

⁶⁵HARMATI, Béla. The Contemporary Status of the Lutheran Evangelical Church in Hungary with a View to Churches of Central European Countries, Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 28: Iss. 1, Article 3. [online]. 2008 [cit.2018-03-01].Dostupné z: <http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol28/iss1/3>

⁶⁶KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 35

⁶⁷HARMATI, Béla. The Contemporary Status of the Lutheran Evangelical Church in Hungary with a View to Churches of Central European Countries, Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 28: Iss. 1, Article 3. [online]. 2008 [cit. 2018-03-01]. Dostupné z: <http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol28/iss1/3>

a sovětské vedení souhlasilo s rozdrčením revoluce. Aby jejich záměr byl tajný, nechávají Budapešť od 30. října v iluzi, že Rudá armáda opouští Maďarsko.⁶⁸

Informován o aktivizaci sovětských jednotek byl pouze Imre Nagy, který v návaznosti na to naléhal na OSN, aby se situací zabývala a následně 1. listopadu 1956 vyhlásil vystoupení z Varšavské smlouvy a neutralitu Maďarska. Ze strany SSSR došlo k předstíranému vyjednávání a následně 4. listopadu zaútočila Rudá armáda na maďarské hlavní město. Za rozbřesku se ozvala z rozhlasu Nagyova výzva o pomoc v boji za demokratické Maďarsko, stejně jako Kádárova výzva bojovat po boku sovětské armády. Boje se rozpoutaly po celém Maďarsku. V samotné Budapešti bylo zabito asi 2500 obyvatel, na zbylém území pak padly další 3 000. Maďaři bojovali vším, co měli, ale Rudá armáda byla lépe technicky vybavená. Boje trvaly do 11. října 1956. Po té začala vlna zatýkání.⁶⁹ Co se týká oblasti církevního majetku, proces hromadného znárodňování, který církev připravil o majetek i o potencionální zdroj příjmů z pronájmu, byl v průběhu 50. let 20. století ukončen a až do období pádu nastoleného totalitního režimu tento stav trval.⁷⁰

Vliv církve na události a politické dění, které se odehrávaly v Československu, Polsku a Maďarsku měly své odlišnosti, i když ve všech státech probíhala perzekuce církví. V Československu byla církev pronásledována a zbavena autonomie nejdůsledněji, nejtvrději. Komunistický režim záhy po 2. světové válce se snažil církev, zejména katolickou, očernit, a tak ji vytlačit ze života lidí. To znamenalo zavírání kněží, jejich zastrasování, jejich popravy a vydávání nových zákonů, které omezovaly nezávislost, svobodu církve. Tyto zákony byly i inspirací pro komunisty v dalších zemích sovětského bloku. Tvrdým zákonem, který omezil svobodu církví, byl zákon číslo 218/1949 Sb., který v paragrafu 7 stanovil, že *duchovenskou, kazatelskou a podobnou činnost mohou v církvích a náboženských společnostech vykonávat jen osoby, které mají státní souhlas. Dokonce i kandidáti na funkci spojenou s takovou činností museli mít*

⁶⁸DREISZIGER, Nandor. The 1956 Hungarian Revolution in Historical and International Perspective: An Introduction. *Hungarian Studies Review*, vol 34, no 1-2, s. 3-5[online]. 2007 [cit.2018-03-01]. Dostupné z: <http://real-j.mtak.hu/4925/1/2007.pdf>

⁶⁹KONTLER, László a Richard PRAŽÁK. Dějiny Maďarska. 2., dopl. vyd. Přeložil Miloslav KORBELÍK. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-616-3, s. 390-394

⁷⁰KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 36

*před svým jmenováním či volbou „předchozí státní souhlas“.*⁷¹ V Polsku, stejně jako u nás církev zažívala krušné časy nesvobody, církevní hodnostáři byli zatýkáni, očerňováni, zabíjeni. Církevní školy, kláštery byly rušeny a majetek zabavován. Přestal fungovat i církevní tisk. Komunisté se však zde nesnažili církev zničit, tedy úplně ji vytlačit ze života lidí, ale „pouze“ ovládnout, jelikož věděli, že církev je v polské národní identitě hluboce zakotvena, viz historie Polska. Velkým zlomem pro Polsko, ale i pro pád komunismu v celém východním bloku bylo datum 16. října 1978, v tento den byl zvolen nový papež, který pocházel z východního okupovaného bloku, z Polska. Papež Jan Pavel II. brzy po svém zvolení se vydal na první návštěvu do svého rodného Polska, tato cesta počala 2. června 1979 a trvala osm dní. Tehdejší polská vláda čekala, že nastanou nepokoje, ale návštěva proběhla v poklidu. Při této návštěvě papež ve své modlitbě pronesl tyto významná slova: „Nechť sestoupí Duch Tvůj! Nechť sestoupí Duch Tvůj! A obnoví tvář země. Této země.“⁷² Nejen tato slova, ale celá návštěva papeže přispěly k zhroucení autoritativní moci v Polsku a k pádu režimu v celém sovětském bloku. Maďarské církve svou autonomii oficiálně také ztratily, stát zavedl odluku církve od státu. Všechny církevní spolky byly nuceny uzavřít dohodu se státem, byly zrušeny nadace, což vedlo k zániku některých malých církví. Tamní bezpečnost získávala vysoké státní hodnostáře na svou stranu snáze, jelikož tamní církev byla pod menším tlakem než například v Československu a nebyly tam takové ostré rozdíly mezi církví a státem. V Maďarsku měla církev stále možnost se nějak veřejně projevit, bylo to opět dáno její historií. Po smrti Stalina se dokonce vláda pokusila o smířlivou politiku vůči církvím, což u nás v Československu nebylo možné při tak razantním postoji vůči církví.

⁷¹ TRETERA, Jiří Rajmund. Zákony o církvích ze 14. října 1949 a navazující vládní nařízení jako nástroj likvidace autonomie církví [online]. 2014 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/Cirkve-v-roce-1949.pdf>.

⁷² cs.wikiquote.org/wiki/Jan_Pavel_II.

2. Pád lidově demokratických režimů v Evropě a návrat církevního majetku

2.1 Situace na přelomu 80. a 90. let

Pád lidově demokratických režimů v Evropě má souvislost s nespokojeností občanů žijících v satelitech SSSR, stejně jako s hlubokou hospodářskou krizí SSSR vlivu, která se začíná plně projevovat v 80. letech 20. století. Ekonomika SSSR je i v 80. letech 20. století stále vázána na těžký průmysl a obecně zaostává za jinými vyspělými státy. Zemědělství je neefektivní a nedokáže uspokojit potřeby obyvatel, SSSR potraviny dováží, problémem je i všude přítomná korupce státní správy. V roce 1985 se do čela sovětského vedení dostává Michail Gorbačov, který si uvědomuje nutnost změn a zavádí dva soubory reforem – perestrojku a glasnost.⁷³ *„Jenomže komunismus byl nereformovatelný, takže nemohl uspět. A jeho nástupci, Jelcinovi tak už nezbylo nic jiného, než otevřít dveře kapitalismu“.*⁷⁴

Revoluční smýšlení bylo nejvíce patrné u Poláků. Díky ekonomické krizi opětovně právě polští dělníci stávkovali již v létě roku 1980 v Gdaňských loděnicích. Následkem čehož vzniklo odborové a později sociální a politické hnutí Solidarita. Vznikem solidarity se polská společnost rozdělila na dva tábory. První tábor představoval ty, kteří podporovali Sovětský svaz. Proti nim byla Solidarita, která šla do ilegality, i když měla 10 000 členů.⁷⁵ Následně se po téměř dekádě k moci v Polsku dostali reformní komunisté, kteří souhlasili s obnovou Solidarity a přistoupili na částečně svobodné volby v červnu 1989, kde Solidarita jednoznačně zvítězila.⁷⁶

I v Maďarsku docházelo k ekonomické stagnaci, v roce 1988 odstoupil generální tajemník János Kádár z funkce, následně je kvůli chatrnému zdraví uvolněn na jaře 1989 i z čestné funkce předsedy strany. 16. června 1989 probíhala v Budapešti za účasti 300 000 lidí symbolická trýzna za zesnulého Imre Nagyho, kterého nechal Kádár v roce

⁷³KOVÁŘ, Petr. Všeobecný přehled: témata. Praha: Fragment, 2007. ISBN 8025305309., s. 253

⁷⁴SYRUČEK, Milan. Michail Gorbačov: uchránil Prahu od krveprolití?. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-271-0355-3, s. 125

⁷⁵LEJNEK, Josef. Solidarita jako sociální a politické hnutí - pokus o kvadraturu kruhu?. Securitas Imperii. 2012-01, roč. 20, čís. 1, s. 14-35[online]. 2012[cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no20/013-035.pdf>

⁷⁶KOVÁŘ, Petr. Všeobecný přehled: témata. Praha: Fragment, 2007. ISBN 8025305309., s. 254

1958 popravít. Symbolický pohřeb dramaticky dokládal, jak maďarská společnost znovu potvrdila svůj požadavek na suverenitu a život bez nadvlády SSSR. Na tomto pohřbu hovořil např. tehdejší student Viktor Orbán, pozdější premiér Maďarska.⁷⁷ O rok později se k moci dostali reformní komunisté, kteří přistoupili na svobodné volby v březnu 1990, kde vítězí Maďarské demokratické fórum.⁷⁸

Stejně tak československé hospodářství stagnovalo a nebylo schopno zabezpečit potřeby obyvatel, kteří žádali už hodně dlouho změny. Také katolická církev požadovala změnu. V roce 1988 byla sepsána petice Augustina Navrátila, která navazovala na dopis s názvem „Naše aktuální problémy“, který v roce 1986 napsal a zaslal kardinál František Tomášek tehdejší ministru kultury ČSR Milanu Klusákovi.⁷⁹ Tato petice označována jako Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR obsahovala 31 bodů a žádala náboženskou svobodu. Do listopadu 1989 ji podepsaly statisíce lidí.⁸⁰ Všechna tato volání o změnu vyvrcholila na podzim roku 1989 demonstrací studentů vedoucí z pražského Alberta na Národní třídu. Davy demonstrujícím tam byly násilně potlačeny ozbrojenými složkami, což vyvolalo veřejné pohoršení a nastartovalo vlnu protestu.⁸¹ Vlny protestů se také ve velké míře odehrávaly na Slovensku, i když 17. listopadu se v Bratislavě ani nikde jinde se nic nedělo. Tam protesty studentů proběhly o den dříve 16. listopadu, kdy se studenti setkali před Úřadem vlády, a požadovali rozhovory s tehdejší mocí. Ale opravdu velká protestní akce proběhla mnohem dříve, dříve než v Praze, a to 25. března 1988 na Hviezdoslavovém náměstí, kde tisíce lidí žádalo svobodu, náboženskou svobodu. Tuto demonstraci, tzv. svíčkovou manifestaci, uspořádali katolíci. Tato svíčková manifestace navazovala na dřívější podpisovou petici, kde se žádala náboženská svoboda. Během několika měsíců byla tato petice podepsána sto tisíci lidmi. Dle disidenta Jána Čarnogurského katolíci patřili mezi nejvýraznější

⁷⁷BENZIGER, Karl Philip. Imre Nagy, Martyr of the Nation: Contested Memory and Social Cohesion. *East European Quarterly* [online]. 2002, 36(2), 171-190 [cit. 2018-03-04]. ISSN 00128449. Dostupné z: <https://digitalcommons.ric.edu/facultypublications/38/>

⁷⁸KOVÁŘ, Petr. *Všeobecný přehled: témata*. Praha: Fragment, 2007. ISBN 8025305309., s. 254

⁷⁹https://cs.wikisource.org/wiki/Podn%C4%9Bty_katol%C3%ADk%C5%AF_k_%C5%99e%C5%A1en%C3%AD_situace_v%C4%9B%C5%99%C3%ADc%C3%ADch_ob%C4%8Dan%C5%AF_v_%C4%8C_SSR_1988, vyhledáno 17.4.2018

⁸⁰DRDA, Adam. Křesťan „Kverulant“ Památce Augustina Navrátila. *Revolver Revue* 2013. [online] 2018 [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: <http://www.bubinekrevolveru.cz/krestan-kverulant>

⁸¹KOVÁŘ, Petr. *Všeobecný přehled: témata*. Praha: Fragment, 2007. ISBN 8025305309., s. 254

odpůrce režimu.⁸² Předzvěstí pádu totalitního režimu bylo i svatořečení Anežky České, kdy papež Jan Pavel II 12. listopadu 1989 Anežku Přemyslovnu prohlásil za svatou.

Co se týká narovnání vztahů církví, náboženských společností k jednotlivým státům, bylo to součástí celkového nového přístupu, který představoval cestu od totality k demokracii. „*Církev a náboženské společnosti v zemích střední a východní Evropy, které byly po druhé světové válce součástí východního bloku, byly po roce 1989 konfrontovány se zcela novými problémy, na jejichž řešení byly připraveny jen nedostatečně. Musely nově definovat svůj vztah ke státu (navrácení majetku, výuka náboženství, financování), orientovat se v prostředí kulturního a světonázorového pluralismu a vypořádat se se zátěží minulosti.*“⁸³

Vzhledem k tomu, že v době totality byla církví a náboženské společnosti ve všech zemích Visegrádského uskupení zabavena většina majetku, dramaticky to omezilo jejich autonomii, státy Visegrádu se zaměřily na to, jakým způsobem by mohly odškodnit církev a náboženské společnosti, s tím, že ponechaly státní financování, které existovalo za dob totality.⁸⁴ V zásadě se šlo pak vydat několika směry, které představovalo následujících šest možností⁸⁵:

- obecný restituční zákon, v něm se stanoví okruh oprávněných osob a podmínky, za kterých lze majetek získat;
- výčtový restituční zákon, v němž bude uveden přesný soupis majetku, který bude navrácen církvím a náboženským společnostem;
- návrhem finanční kompenzace, tedy určité částky místo vrácení původního majetku;
- konkrétními bilaterálními smlouvami se zástupci jednotlivých církví a náboženských společností, u katolické církve např. smlouvou se Svatou stolicí;

⁸² SMATANA, Lubomír. Slovensko: klikatá cesta od totality k samostatnosti [online].

Český rozhlas 2009. [cit. 2018-04-17]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/17listopad/revoluce/_zprava/657065

⁸³ KRÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 10

⁸⁴ KRÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 4

⁸⁵ KRÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 4

- rozhodnutím soudu o způsobu, kterým má být zabavený majetek církví a náboženských společností opětovně navrácen.

2.2 Postavení církve a návrat církevního majetku v České republice

„Společenský vývoj na počátku 90. let minulého století lze ve vztahu k náboženským skupinám v České republice charakterizovat jako znovunastolení svobody věřících k působení jak vnitřnímu, tedy ke sdružování a společné realizaci a sdílení své víry v církvích, tak i k vnějšímu působení směrem k celé společnosti a působení ve veřejném prostoru.“⁸⁶

Avšak nevyjasněné otázky stále zůstávají v oblasti restituce církevního majetku. Jak již bylo popsáno dříve, v totalitním Československu byl majetek církvi odebrán a její činnost byla regulována a kontrolována. S nastolením demokracie se předpokládalo, že by se měl nastolit pořádek a všechny křivdy původního režimu napravit. Ale co křivky spáchané na církvi? *„V lednu 1990 byla schválena novela zákona, která supervizi státu nad církvemi zrušila, avšak financování zaměstnanců církvi zůstalo nadále řešeno ze státního rozpočtu. V letech 1990 a 1991 byl do všech transformačních zákonů implantován tzv. blokační paragraf, který státu neumožňoval s majetkem, který byl dříve v užívání církvi, jakýmkoliv způsobem nakládat. Tato blokace trvá až do současné doby, což způsobuje nemalé komplikace při správě tohoto majetku, o výši transakčních nákladů nemluvě.“⁸⁷*

Ještě před rozpadem Československa na dva samostatné státní celky byly schváleny dva výčtové zákony, které definují konkrétní nemovitý majetek a jeho nové vlastníky z řad církví. Prvním byl zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholnických řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého. Druhým zákonem byl č. 338/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých

⁸⁶JÄGER, Petr. Círky a náboženské společnosti v České republice a jejich právní postavení: příručka pro veřejnou správu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. ISBN 80-7325-092-6, s. 7

⁸⁷ZEMAN, Karel. Analýza restitučních procesů v České republice: restituce a ostatní procesy transformující vlastnická práva. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-2462-954-4, s. 84

majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého s účinností od srpna 1991.⁸⁸

Zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého navrátil nemovitý majetek jednotlivým řádům a kongregacím a olomouckému arcibiskupství s tím, že pokud by objekty sloužily veřejnému účelu, tj. poskytování vzdělání, sociálních či zdravotních služeb, kulturní či osvětové činnosti, je třeba k jejich vystěhování souhlasu státu.⁸⁹

Šlo například o opatství Emauzy, opatství Rajhrad, opatství Strahov nebo opatství Staré Brno, dále o kapucínský klášter Praha – Hradčany nebo Premonstrátský klášter Nová Říše, Klášter Bratří kazatelů u Panny Marie Růžencové, Klášter Teplá u Mariánských Lázní. Celkem bylo vráceno 72 vyvlastněných objektů církve.⁹⁰ Výše jmenovanou novelou se rozrostl výčet o další objekty. Celkově bylo v této etapě církevních restitucí vráceno v součtu 170 objektů.⁹¹

Mimo jiné je nezbytné neopomenout skutečnost, že v roce 1991 byl rovněž schválen zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, který navazoval na Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., na listinu základních práv a svobod. Tímto zákonem zároveň došlo ke zrušení zákona č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní a vládního nařízení č. 228/1949 Sb., o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní, ve znění pozdějších úprav. Charakter zákona je patrný již z § 1: *„Každý má právo svobodně projevat své náboženství nebo víru sám, nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadů. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.“*⁹²

Velmi zásadní rozdíl v porovnání s totalitním režimem je z hlediska závazku církve zejména to, že zákon klade za povinnost toleranci k ostatním náboženským sdružením a

⁸⁸ZEMAN, Karel. Analýza restitučních procesů v České republice: restituce a ostatní procesy transformující vlastnická práva. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-2462-954-4, s. 85

⁸⁹Zákon č. 298/1990 Sb., o úpravě některých majetkových vztahů řeholních řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého, § 4

⁹⁰Příloha č. 1 k zákonu č. 298/1990 Sb.

⁹¹ZEMAN, Karel. Analýza restitučních procesů v České republice: restituce a ostatní procesy transformující vlastnická práva. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-2462-954-4, s. 85

⁹²zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, § 1

povinnost vést účetnictví.⁹³ Nezanedbatelná byla přitom skutečnost, že vykonávání duchovenské činnosti je z pověření církví či náboženských společností, obecně závazných právních předpisů Československa, tj. zákoník práce a podle vnitřních předpisů církve či náboženské společnosti. Samotné církve či náboženské společnosti posoudí způsobilost osoby vykonávat duchovenskou činnost a její zařazení v církevní hierarchii si určí samy podle tohoto posouzení.⁹⁴ Stejně tak dává zákon církvím a náboženským společnostem výslovně následující pravomoci⁹⁵:

- poskytovat duchovní a hmotné služby;
- svobodně určovat své náboženské učení a obřady;
- vydávat vnitřní předpisy, pokud nejsou v rozporu s obecně závaznými právními předpisy;
- vyučovat náboženství;
- organizovat bez oznámení svá shromáždění v souladu se zákonem č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím;
- zakládat a provozovat vlastní kulturní instituce a zařízení;
- zřizovat a provozovat účelová zařízení;
- zřizovat a provozovat vlastní zdravotnická zařízení či zařízení sociálních služeb;
- účastnit se na poskytování zdravotnických a sociálních služeb i ve státních zařízeních v souladu s obecně závaznými právními předpisy;
- vysílat své zástupce do zahraničí a přijímat zástupce církví a náboženských společností ze zahraničí;
- vyučovat a vychovávat své duchovní i laické pracovníky ve vlastních školách a jiných zařízeních i na vysokých školách bohosloveckých a bohosloveckých fakultách za podmínek stanovených obecně závaznými právními předpisy;

⁹³zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, § 10

⁹⁴zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností § 9

⁹⁵zákon č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností § 6

- vlastnit movitý i nemovitý majetek a mít jiná majetková a nehmotná práva.

Vzhledem k tomu, že v České republice nebyla vůle k řešení této problematiky ještě v první polovině 90. let 20. století, některé církve a náboženské společnosti se rozhodly domáhat majetku soudní cestou, tedy formou podávání občanskoprávních žalob na určení vlastnického práva.⁹⁶ K další vlně církevních restitucí došlo v roce 1996 formou vládního usnesení. Exekutivní vydávání bylo zvoleno z politických důvodů, vláda Václava Klause proklamovala návrat majetku v rámci křivd způsobených totalitou, ale na prosazení celkové církevní restituci neměla dostatečnou podporu v parlamentu.⁹⁷

Koncem září tak vláda vydala usnesení č. 498/1996, o bezúplatném převodu vymezeného nemovitého majetku církevním právnickým osobám ke zmírnění některých majetkových křivd způsobených těmito subjekty. Jednalo se o nemovitosti, které byly k datu vydání nařízení státním majetkem, zároveň církve tento nemovitý majetek vlastnily ke dni 25. února 1948, nebo takový majetek nabyly po tomto datu a mohly předložit právní kontinuitu mezi uvedeným datem a termínem 31. prosince 1992. Majetek byl vydán ve stavu, v němž byl, formou smluv o bezúplatném převodu.⁹⁸

Na základě vydaného usnesení byly církve vyzvány, aby prostřednictvím ministerstva kultury uplatnily své nároky vůči státu v termínu do 30. listopadu 1996.⁹⁹ Církve požadovaly vrátit výčetem 1887 objektů, ale velká část nebyla v souladu s požadovaným vládním usnesením. Vláda byla ochotna nechat individuálně posoudit 710 požadavků na vrácení, nakonec bylo vydáno jen něco málo přes 100 nemovitostí. Po volbách v roce 1998 nová vláda rozhodla, že církve budou od státu nabývat nadále majetek jen podle zákona, nikoliv nařízením.¹⁰⁰

O rok později, tedy v roce 1999, za vlády Miloše Zemana, se opět vedou snahy o ukončení této záležitosti, v daném roce žádá Ministerstvo kultury České republiky

⁹⁶VALEŠ, Václav. Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009. ISBN 978-80-904075-1-0, s. 9

⁹⁷VALEŠ, Václav. Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009. ISBN 978-80-904075-1-0, s. 34

⁹⁸usnesení č. 498/1996, o bezúplatném převodu vymezeného nemovitého majetku církevním právnickým osobám ke zmírnění některých majetkových křivd způsobených těmito subjekty, Článek 2

⁹⁹VALEŠ, Václav. Konfesní právo: průvodce studiem. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9, s. 194

¹⁰⁰ZEMAN, Karel. Analýza restitučních procesů v České republice: restituce a ostatní procesy transformující vlastnická práva. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-2462-954-4, s. 85

církve o předložení seznamu majetku požadovaného k vrácení a doložení potřebného vlastnictví. Církev nebyla schopna splnit tyto zákonné podmínky a zástupci církve vyslovili nesouhlas s daným legislativním postupem. Dožadovali se schválení restituce majetku bez nutnosti dodání dokladů a hromadné vydání požadovaných nemovitostí, které stát požadoval obecně při každém navrácení majetku restituentovi. Požadavek církve na zvýhodnění v rámci restituce trval až do roku 2001, kdy církev akceptovala, že majetek bude vrácen jednotlivě formou výčtu. V roce 2002 došlo k opětovné výzvě Ministerstva kultury České republiky k doložení seznamu požadovaného majetku, ale církev potřebné doklady v souladu se zákonem opětovně nepředložila.¹⁰¹

Zároveň dochází k pokroku ve věci původního majetku židovské obce. A to zákonem č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem a o změně zákona č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, zákona č. 93/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon byl vytvořen ke zmírnění některých majetkových křivd, které utrpěly židovské obce, spolky a nadace odnětím jejich majetku v období od 29. září 1938 do 8. května 1945. Převod podle zákona byl bezúplatný a týkal se původního majetku židovských obcí, spolků a nadací, převod probíhal do vlastnictví židovských obcí v České republice nebo Federace židovských obcí v České republice či do vlastnictví Židovského muzea v Praze.¹⁰² Výjimku tvořil následující výčet¹⁰³:

- nemovitosti, které byly součástí národních parků, přírodních rezervací, či přírodních památek;
- věci, které stát k plnění svých funkcí vyplývajících z právních předpisů nezbytně potřebuje, a neexistovaly k nim potřebné využitelné substituty;

¹⁰¹ZEMAN, Karel. Analýza restitučních procesů v České republice: restituce a ostatní procesy transformující vlastnická práva. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-2462-954-4, s. 85

¹⁰²Zákon č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem a o změně zákona č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

¹⁰³Zákon č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem a o změně zákona č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů

- pozemek zastavěný stavbou tvořící jeden funkční celek s nemovitostmi, které nebyly odňaty židovským obcím, spolkům a nadacím.
- pokud byl na věc schválen privatizační projekt či byla-li privatizována či vydána podle zvláštního zákona, náleží pak subjektu kompenzace.

Většinou šlo o židovská muzea a národní galerie.¹⁰⁴ V letech 2003 až 2007 existoval návrh na tři způsoby, kterými se mohl církevní majetek navrátit. Jednalo se o následující formy zákona¹⁰⁵:

- návrh výčtu církevního majetku k navrácení formou zákona;
- návrh nově koncipovaného obecného zákona o církevní restituci;
- návrh tzv. restituční smyčky.

První variantu formou výčtu odmítla samotná ministerstva, která se na tvorbě seznamu podílela s odůvodněním velké chybovosti vzhledem k rozsahu předpokládaného majetku církve. Sama církev přišla v roce 2005 s konceptem církevní restituce, kde nechce navrátit konkrétní nemovitosti, ale požaduje finanční vyrovnání. Ministerstvo kultury České republiky vypracovalo na základě církevního konceptu návrh, v němž by církev dostávala rentu po dobu 50 let ve výši 1 mld. Kč ročně, s tím, že by se tato renta navyšovala o inflaci.¹⁰⁶

I následující vláda Miroslava Topolánka se navrácením církevního majetku zaobírala. Pod ministerstvem kultury byla ustanovena komise pro narovnání vztahů mezi státem a církvemi, která měla za stát jednat se zástupci církví a nalézt přijatelné řešení situace. V roce 2007 byl vytvořen návrh zákona, který by kombinoval vrácení nemovitostí a finanční vyrovnání státu a církve.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Viz příloha k zákonu č. 212/2000 Sb.

¹⁰⁵ZEMAN, Karel. Analýza restitučních procesů v České republice: restituce a ostatní procesy transformující vlastnická práva. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-2462-954-4, s. 85

¹⁰⁶ZEMAN, Karel. Analýza restitučních procesů v České republice: restituce a ostatní procesy transformující vlastnická práva. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-2462-954-4, s. 86

¹⁰⁷ZEMAN, Karel. Analýza restitučních procesů v České republice: restituce a ostatní procesy transformující vlastnická práva. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-2462-954-4, s. 86

Hodnota majetku církví a náboženských společností byla v návrhu vyčíslena na 134 mld. Kč. Hodnota měla být částečně kompenzována finančně, konkrétně šlo o 83 mld. Kč, které měly být formou renty vypláceny s pevným úrokem 4,85 % po dobu 60 let. V souvislosti s danou problematikou proběhla v roce 2008 řada šetření. Jedním z nich byl i odhad výdajů, které stát vydal v období let 1997-2007 církvím. Údaje byly vypočítány v cenách roku 2007. Toto srovnání nabízí obrázek 2.

Obrázek 2 Výdaje státu na církve a náboženské společnosti v letech 1997-2007 (v mil. Kč a cenách roku 2007)

rok	nominální	reálné	reálná změna v %	kumulovaná reálná změna v %
1997	543,096	751,142	-	-
1998	600,818	750,656	-0,1	-0,1
1999	636,350	778,696	3,7	3,7
2000	662,538	780,310	0,2	3,9
2001	731,802	823,196	5,5	9,6
2002	832,753	920,099	11,8	22,5
2003	931,750	1 028,451	11,8	36,9
2004	968,654	1 040,063	1,1	38,5
2005	1 018,370	1 073,056	3,2	42,9
2006	1 113,898	1 145,087	6,7	52,6
2007	1 285,640	1 285,640	12,3	71,2

Zdroj: Národní hospodářská fakulta VŠE V Praze, Ministerstvo kultury [online]. 2007[cit.2018-02-18]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/majtkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi-35.html>

Zároveň proběhla roku 2007 i predikce výdajů, které by stát na církve odhadem vydal v každém desetiletí. Odhad ilustruje obrázek 3.

Obrázek 3 Odhad výdajů států na církve a náboženské společnosti (v mil. Kč a cenách roku 2007)

rok	s růstem reálné mzdy	bez růstu reálné mzdy
2007	1 285,640	1 285,640
2017	2 201,016	1 947,745
2027	3 768,139	2 950,834
2037	6 451,054	4 470,514
2047	11 044,204	6 772,829
2057	18 907,677	10 260,836
2067	32 369,943	15 545,167

Zdroj: Národní hospodářská fakulta VŠE V Praze, Ministerstvo kultury [online]. 2007[cit.2018-02-18]. Dostupné z:<https://www.mkcr.cz/majetkove-vyrovnaní-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi-35.html>

Návrh byl v roce 2008 vládou schválen, ale nebyl schválen Poslaneckou sněmovnou, v prvním čtení bylo jeho projednávání přerušeno.¹⁰⁸

Někteří starostové v roce 2010 podávají stížnost na soud kvůli blokaci církevního majetku ve svých obcích, neboť s tímto majetkem obce nemohly nakládat a ani na něj čerpat dotace z fondu Evropské Unie. Výsledek této stížnosti byl následující: *„Plénum Ústavního soudu nálezem ze dne 1. 7. 2010 v řízení podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy o zrušení zákonů a jiných právních předpisů zamítlo návrh skupiny senátorů na zrušení § 29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Zároveň návrhu vyhověl v tom smyslu, že konstatoval, že dlouhodobá nečinnost Parlamentu České republiky spočívající v nepřijetí zvláštního právního předpisu, který by vypořádal historický majetek církví a náboženských společností, je protiústavní a porušuje čl. 1 Ústavy, čl. 11 odst. 1 a 4, čl. 15 odst. 1 a čl.*

¹⁰⁸BAROŠ, Jiří. Oficiální vládní dokument k církevním restitucím. Christnet.eu 2000–2018 - ISSN 1213-0877. [online]. 2011 [cit.2018-03-04]. Dostupné z: http://www.christnet.eu/clanky/4607/oficialni_vladni_dokument_k_cirkevnim_restitucim.url

16 odst. 1 a 2 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.“¹⁰⁹

V roce 2010 je po volbách ustanovena nová Poslanecká sněmovna a nová vláda v čele s Petrem Nečasem, která má ve svém programovém prohlášení rovněž uzavření otázky církevních restitucí. I vzhledem k nálezů Ústavního soudu č. sp. zn. Pl. ÚS 9/07 ze dne 1. 7. 2010, který stav nevypořádání se s návratem původního majetku církvím a náboženským společnostem považoval za alarmující a vyslovil jeho neústavnost, chtěla vláda Petra Nečase situaci vyřešit.¹¹⁰

V lednu 2012 se v Poslanecké sněmovně objevuje návrh zákona, který řeší otázku církevní restituce, jde o návrh o majetkovém vyrovnání, který by měl minimalizovat dopady na státní rozpočet. Stát by následně nehradil církvím platy duchovních. V souladu se závěry z kolačního jednání bylo předkladatelem tohoto zákona Ministerstvo kultury, které vycházelo v koncepci nového zákona předchozího návrhu zákona. „*Přesto legislativní rada vlády důkladně zvažovala, zda lze zvolený postup, tedy přijetí obecného restitučního zákona, považovat za optimální. Někteří z jejích členů se v průběhu jednání domnívali, že tzv. církevní majetek podle některých dobových právních názorů měl v minulosti povahu majetku veřejného, a proto by v případě navrácení původního majetku církvím ve skutečnosti fakticky nešlo o restituci srovnatelnou například s restitucemi z počátku 90. let 20. století. Za optimální pak tito členové Legislativní rady vlády považovali uspořádat majetkové vztahy mezi státem, církvemi a náboženskými společnostmi při použití tzv. výčtové metody, tedy specifikací majetku i jeho nabyvatele přímo v textu zákona.*“¹¹¹

Oproti původnímu návrhu z roku 2008 obsahuje následující změny¹¹²:

- snížení finanční kompenzace za nevydaný majetek na 59 mld. Kč (původně 83 mld. Kč);

¹⁰⁹Pl.ÚS 9/07 ze dne 01.07.2010 242/2010 Sb. N 132/58 Sb NU 3 K restitucím církevního majetku - "blokační" ustanovení § 29 zákona o půdě

¹¹⁰Baroš, Jiří. Oficiální vládní dokument k církevním restitucím. Christnet.eu 2000–2018 - ISSN 1213-0877. [online]. 2011 [cit.2018-03-04]. Dostupné z:

http://www.christnet.eu/clanky/4607/oficialni_vladni_dokument_k_cirkevnim_restitucim.url

¹¹¹Církevní restituce – mýty a skutečnost. Zápis z konference Senátu České republiky. Senát ČR. . [online]. 2012 [cit.2018-03-04]. Dostupné z: <https://www.aldr.cz/doc/1c8966b6-8f7a-11e1-8fdc-5254009d2fe3/@download>

¹¹²USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 27. září 2011 č. 719 o Parametrech majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi

- zvýšení hodnoty naturálního plnění na 75 mld. Kč (původně 51 mld. Kč);
- shodné postavení všech oprávněných osob (nikoliv rozdělení na dvě skupiny s rozdílnými nároky v oblasti naturální restituce);
- zkrácení doby splácení renty na polovinu s ohledem na případný institut přechodného období a minimalizaci dopadu na státní rozpočet (30 ročních splátek);
- návrh inflační doložky (na místo pevného úročení o úroku ve výši 4,85 % p.a.);
- přechodné období, kdy bude stát dotovat církve a náboženské společnosti bude 17 let, částka bude konstantní po dobu tří let, následně bude snížena každoročně o 5 % částky, která bude vyplácena příslušným církvím a náboženským společenstvem.

Na základě projednání a odsouhlasení v rámci daného legislativního procesu by 8.listopadu 2012 schválen zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů. Tento zákon byl schválen s tím, že stát chce umožnit obnovením *„majetkové základny církví a náboženských společností svobodné a nezávislé postavení církví a náboženských společností, jejichž existenci a působení pokládá za nezbytný prvek demokratické společnosti.“*¹¹³

Zákon přijala koalice složená z ODS, LIDEM a TOP 09. Prezident Václav Klaus zákon kritizoval, svůj podpis nepřipojil, ale nevetoval jej. Jedná se o zákon, který *„upravuje zmírnění některých majetkových křivd, které byly spáchány komunistickým režimem církvím a náboženským společnostem, které jsou ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona státem registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi podle jiného právního předpisu (dále jen „registrované církve a náboženské společnosti“), v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990 (dále jen „rozhodné období“) a vypořádání majetkových vztahů mezi státem a registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi.“*¹¹⁴

Z hlediska komunistického režimu pak tento zákon odkazuje na zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. Ohledně jiného

¹¹³zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů

¹¹⁴zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů

předpisu se lze opřít o zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů. Některé restituční nároky církví jsou vyřešeny finanční kompenzací. Tabulka 2 níže uvádí strukturu církevních nároků z hlediska charakteru požadované naturálie.

Tabulka 2 Církevní nároky

druh	výměra v ha	cena za m ²	součin v mld. Kč
Vodní plochy	3611	20	0,72
Lesní půda	181 326	27,74	50,3
Ostatní plocha	3 894	30	1,17
Zemědělská půda	72 202	44,48	32,12
Zastavěná plocha	600	1 106,78	6,64
Budovy	324	13 519	43,8
Celkem			134,75

Zdroj: ZEMAN, Karel. Analýza restitučních procesů v České republice: restituce a ostatní procesy transformující vlastnická práva. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-2462-954-4, s. 87

Jak je patrné ze struktury nemovitostí v tabulce 2, jedná se především o zemědělskou a lesní půdu. To dokládá i Usnesení vlády České republiky ze dne 27. září 2011 č. 719 o Parametrech majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi, kde se píše: „*Primárním cílem majetkového vyrovnání je umožnit církvím a náboženským společnostem, aby byly hospodářsky nezávislé na státu. Proto hlavní částí majetku, který bude církvím a náboženským společnostem vrácen, tvoří zemědělské nemovitosti – pole, lesy, rybníky a související stavby, se kterým církve a náboženské společnosti dříve samy hospodařily. S tímto majetkem nyní hospodaří Lesy ČR, resp. jeho správu vykonává Pozemkový fond ČR. Vydání tohoto majetku bude moci proběhnout relativně rychle a bezproblémově.*“¹¹⁵ Vzhledem k tomu je v daném

¹¹⁵USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 27. září 2011 č. 719 o Parametrech majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi

usnesení rozdělen majetek, který bude vydáván, pouze na dvě zásadní linie. Naturálně bude státem podle zákona vydán majetek ve vlastnictví státu, a to¹¹⁶:

„a) *Pozemkový fond a Lesy ČR:*

původní církevní majetek, který spravují, bez rozlišení účelu. Jedná se o hospodářské nemovitosti - zemědělská půda, lesní půda a související hospodářské stavby.

b) *Ostatní státní organizace, státní podniky a organizační složky státu:*

pouze účelově vymezený nemovitý majetek (kultovní a pastorační majetek) a majetek, který funkčně souvisí s nemovitostmi církví a náboženských společností.“

Skutečnosti vedoucí k majetkovým křivdám, které jsou zákonem č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů řešeny, jsou popsány v § 5, který uvádí následující situace¹¹⁷:

- odnětí majetku v souladu se zákonem č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy nebo v souladu se zákonem č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě) bez adekvátní náhrady;
- odnětí věci v souladu se zákonem č. 185/1948 Sb., o zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů a o organizaci státní ústavní léčebné péče, zákonem č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, zákonem č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství (školský zákon), zákonem č. 125/1948 Sb., o znárodnění přírodních léčivých zdrojů a lázní a o začlenění a správě konfiskovaného lázeňského majetku, nebo zákonem č. 124/1948 Sb., o znárodnění některých hostinských a výčepnických podniků a ubytovacích zařízení,
- úkony, které udělala Náboženská matice v rámci nakládání s majetkem, který nevlastnila, zejména u aktivit spojených s vyhláškou č. 351/1950 Ú. I. I., o převzetí správy některých majetkových podstat náboženským fondem;

¹¹⁶USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 27. září 2011 č. 719 o Parametrech majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi

¹¹⁷zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, § 5

- odnětí majetku v rámci dražebních řízení, které bylo provedenou zkrácenou formou za účelem úhrady pohledávky státu,
- převod majetku na základě darovací smlouvy na majetek za předpokladu, že k darování došlo pod nátlakem nebo v tísní,
- převod majetku formou kupní smlouvy, pokud k uzavření smlouvy došlo v tísní nebo za evidentně zcela nevýhodných podmínek,
- převod majetku na základě odmítnutí dědictví v dědickém řízení, pokud k odmítnutí dědictví bylo provedeno v tísní,
- vyvlastnění majetku za náhradu, v případě, že věc existuje a již neslouží účelu, na základě kterého byla vyvlastněna,
- znárodnění či vyvlastnění, které bylo již tehdy vykonané v rozporu s tehdy platnými právními předpisy či bez vyplacení adekvátní náhrady,
- sebrání majetku na základě politické či náboženské perzekuce, případně postupu, který je v rozporu s obecně uznávanými principy demokratického právního státu nebo v rozporu s lidskými právy a svobodami, včetně odepření či neposkytnutí ochrany k vlastnickému právu nebo odmítnutí ukončit proces rozhodování o majetkových nárocích před soudem, případně jiným orgánem veřejné moci,
- převzetí majetku nebo ponechání si věci bez zjevného právního důvodu.

2.3 Postavení církve a návrat církevního majetku na Slovensku

Zatímco v České republice se problematika navrácení církevního majetku vlekla a vleče řadu let, Slovenská republika se k otázce restituce církevních nemovitostí postavila čelem téměř ihned po rozpadu Československa. Na Slovensku převažoval po pádu komunistického režimu názor, že církve jsou součástí institucí, které jsou a mají být podporovány z veřejných zdrojů, soukromé sbírky církví mají tvořit jejich doplňkový příjem. Postupně však převážil názor, že postupná finanční soběstačnost církví je žádoucí a nezbytná. Průzkum na Slovensku z roku 2007 ukázal, že 39% dotázaných Slováků se domnívá, že je správné, aby byly církve nadále financované ze státního rozpočtu. Naopak 42% respondentů bylo proti.¹¹⁸

Ve své Ústavě proklamuje Slovenská republika, že se neváže na žádné náboženství a je ideologicky neutrálním státem. Dále její článek 12 zaručuje rovnost občanů, ať již věřících nebo bez příslušnosti k nějakému druhu oficiální víry, a článek 24 zaručuje svobodu myšlení, svědomí, víry a náboženského vyznání, což mimo jiné zahrnuje i právo vyjádřit své vyznání nebo ho praktikovat. Ústava také ponechává registrovaným církvím a náboženským společnostem autonomie v rámci jmenování duchovních a správy jejich jiných záležitostí včetně zakládání církevních institucí bez státní intervence. Slovenská republika zároveň jako vůbec první ze zmíněných států Visegrádské čtyřky, začala řešit otázku církevního majetku.¹¹⁹

Již předtím se slovenská strana zabývala církevním majetkem. Na základě zákonného opatření předsednictva Slovenské národní rady vzešlo v platnost nařízení č. 211/1990 Sb., o uspořádání majetkových vztahů mezi římskokatolickou a pravoslavnou církví s účinností od května 1990. V nařízení se uvádí, že nemovitý majetek, který byl před 28. prosincem 1950 vlastněn řeckokatolickou církví a který byl na základě vyhlášky

¹¹⁸KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 100

¹¹⁹GREŠKOVÁ, Lucia, ed. Vztahy státu a církvi v Evropě: současné otázky a trendy na začiatku 21. storočia Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2008. ISBN 9788089096329, s. 15

Státního úřadu pro věcné obřady v Praze1 převeden do vlastnictví ortodoxního kostela, je majetkem řeckokatolické církve.¹²⁰

Zároveň v devadesátých letech uzavřela vláda Slovenské republiky s těmito církvemi, na jejímž základě poskytla finanční vyrovnání za dobrovolné navrácení chrámů a farských budov křesťanské katolické církve, které byly jejich původním majitelem.¹²¹

V roce 1993 přijala vláda Slovenské republiky zákon č. 282/1993 Sb. o zmírnění některých majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společenstvem s účinností od roku 1994. Předpis byl změněn a upraven zákonem č. 97/2002 Sb., který stanovil, že po německé evangelické církvi je na Slovensku její oprávněnou osobou evangelická církev a její církevní organizační složky. Další změnou bylo, že k předmětu vrácení byly připojeny i pozemky, které jsou součástí lesního půdního fondu v národních parcích. S pozemky se vydávaly i hospodářské a ostatní budovy, které sloužily při lesní výrobě. Stejně jako investiční lesní cesty, které byly vybudovány ze státních prostředků a rovněž také hospodářské a jiné budovy, které sloužily při lesní výrobě, byly vybudovány z prostředků státu a v daném období byly ve vlastnictví církví.¹²²

Byly vráceny nemovitosti, které byly odebrány v tzv. rozhodném období - od 8. 5. 1945 (u židovských obcí již od 2. 11. 1938) až do 1. 1. 1990. Řízení, která souvisela s vydáváním nemovitostí, byla osvobozena od správních i soudních poplatků a stát hradil i poplatky za geometrické zaměrování vydaných nemovitostí. Církev měly rok na to, aby žádost o navrácení majetku vystavily v písemné podobě.¹²³

K uplatnění bylo stanoveno mezní datum 31. prosinec 1994. V případě, že církev o navrácení majetku nezažádala ve stanovené lhůtě, její nárok na majetek zanikl. Stát měl povinnost do 90 dnů od přijetí výzvy s církví, která žádá, uzavřít písemnou dohodu o vydání věci. O sporných bodech měl rozhodnout pozemkový úřad. Poslední přijatou normou, která se týkala restitucí, byl zákon č. 161/2005 Sb. o navrácení vlastnictví k

¹²⁰ ZÁKONNÉ OPATRENIE Predsedníctva Slovenskej národnej rady z 29. mája 1990 o usporiadaní majetkových vzťahov medzi gréckokatolíckou a pravoslávnuou cirkvou

¹²¹ GREŠKOVÁ, Lucia, ed. Vzťahy štátu a cirkví v Európe: súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia Bratislava: Ústav prevzťahy štátu a cirkví, 2008. ISBN 9788089096329, s. 15

¹²² GREŠKOVÁ, Lucia, ed. Vzťahy štátu a cirkví v Európe: súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia Bratislava: Ústav prevzťahy štátu a cirkví, 2008. ISBN 9788089096329, s. 16

¹²³ - Zákon č. 282/1993 Zb. o zmiernení niektorých majetkových křivd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnosťami nadobudol účinnosť ve znění roku 2002

nemovitým věcem církvím a náboženským společnostem a přechodu vlastnictví k některým nemovitostem, který nabýval účinnosti květnem 2005. Zákon byl přijat pravděpodobně z důvodu komplikací s dodržením zákonné lhůty, během níž měly oprávněné osoby podat žádost o vrácení majetku podle dříve zmíněného zákona. Podle § 7 se zákon týkal římskokatolické církve, evangelické církve a reformované křesťanské církve, které měly písemně vyzvat povinnou osobu v podobě státu, resp. obce k vrácení nemovitosti do 30. 4. 2006. Tímto zákonem můžeme považovat restituce církevního majetku na Slovensku jako uzavřenou záležitost. Bohužel však neexistuje soupis majetku, který byl církvím na Slovensku vrácen.¹²⁴

Z hlediska navrácení majetku Slovenská republika stanovila následující podmínky:

- požádání o majetek a prokázání jeho dřívějšího vlastnictví;
- majetek nesmí spadat do kategorie uvedených v § 7, tj. např. nesměl být zde zřízen hřbitov, zařízení tělesné kultury, zdravotnictví, zahrádkářská oblast, bývalá církevní matrika atd.

2.4 Postavení církve a návrat církevního majetku v Polsku

Polsko začalo řešit navrácení církevního majetku ještě v době existence Polské lidové republiky. Kořeny dnešního majetkového bohatství církví v Polsku sahají až do roku 1980, kdy se začal kodex připravovat. Zákon, který umožnil návrat majetku církvím, byl jedním z nejdéle připravovaných kodexů v zemi. Návrat církevního majetku byl řešen v rámci zákona o postoji státu ke katolické církvi, který byl přijat v květnu 1989.¹²⁵

„Uvedený právní předpis pracoval převážně s metodou naturální restituce, ale také finanční náhrady. K rozhodování o tom, zda má či nemá být někdejší církevní majetek vrácen, byl vytvořen zvláštní orgán – Majetková komise, složená paritně ze zástupců státu a katolické církve, konkrétně polské biskupské konference. Majetková komise rozhodovala o nárocích oprávněných církevních právnických osob individuálně. Její rozhodnutí o navrácení sekularizovaného majetku, popř. finanční kompenzaci za něj,

¹²⁴MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed.). Reštitúcie cirkevného majetku. Bratislava: Ústav prevzťahy štátu a cirkví, 2010. ISBN 978-80-89096-48-0, s. 50-54

¹²⁵KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 5

*bylo konečné a nebylo možné jej napadnout u soudu. Tento model se přes některé potíže ukázal jako celkem efektivní, takže v Polsku se do současnosti podařilo vyřešit velkou většinu restitučních nároků katolické církve.*¹²⁶

Uvedený zákon řeší obecně vztah Polska a církve. Již článek 2 určuje postavení církve v Polsku, když říká, že církev řídí své záležitosti vlastními předpisy a zároveň svobodně vykonává duchovní a právní moc.¹²⁷ Oddíl 1 tohoto zákona řeší postavení katolické církve v Polsku, její status, organizační složku a orgány. Oddíl 2 se soustředí na aktivity církve, jako jsou bohoslužby, katecheze a vzdělání, vojenská služba duchovenstva či charitativní a pečovatelská činnost církve. Oddíl III se zabývá záležitostmi majetkových práv církevních právnických osob. Článek 52 stanoví, že církev a její právnické osoby mají právo nabytí vlastnictví v podobě movitého i nemovitého majetku.¹²⁸

Následně článek 55 mimo jiné říká, že nabytí majetku a vlastnických práv církvemi jsou osvobozeny od dědické a darovací daně a kolkovného, pokud jsou jejich předmětem:

- věci a práva, které nejsou určeny pro podnikání;
- papír, stroje, přístroje a tiskové materiály dovezené ze zahraničí;

Dále zákon řeší otázku darů na církevní charitu, ty jsou vyloučeny z daňového základu dárců za předpokladu, že církev předá doklad o příjmu daru do dvou let od darování.¹²⁹

Návrat zestátněného církevního majetku řeší oddíl IV., s názvem IV Přechodná a závěrečná ustanovení, kde se kapitola 1 pod název Regulace věcných záležitostí církve v článku 60 zabývá podmínkami navrácení tohoto majetku. Článek 60 říká, že nemovitosti nebo jejich části, které zůstávají státu v den účinnosti zákona ve vlastnictví, přejdou do vlastnictví církví, pokud církve vlastnily takové diecéze, farnosti, kláštery nebo jiné řeckokatolické stavby, které byly předmětem nabytí majetku státu podle zákona ze dne 20. března 1950 nebo podléhaly ustanovením vyhlášky ze dne 24. dubna 1952 o zrušení nadace, případně byly převzaty bývalými rakouskými nedobrovolnými orgány a převzaty vlastnictvím fondů. Dále nemovitosti, jako jsou

¹²⁶KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 5

¹²⁷ Zákon ze dne 17. května 1989, o postoji státu ke katolické církvi v Polské republice, článek 2

¹²⁸ Zákon ze dne 17. května 1989, o postoji státu ke katolické církvi v Polské republice, článek 55

¹²⁹ Zákon ze dne 17. května 1989, o postoji státu ke katolické církvi v Polské republice, článek 55

hřbitovy nebo sakrální budovy, což se vztahuje na Varšavu, výjimku tvoří posádkové kostely.¹³⁰

Kontroverzním tématem mezi církvemi a státem v Polsku byl dlouhá léta tzv. církevní fond, jenž spravoval majetek zabavený od března 1950 v rozsahu cca 130–150 000 ha lesní a zemědělské a půdy. Z tohoto církevního fondu je hrazeno „zdravotní a sociální pojištění kněžích, řádových bratří a sester nebo studentů teologie, v daleko menší míře pak sociální, vzdělávací a charitativní činnost.“¹³¹

Bohužel, návrat církevního majetku v Polsku je doprovázen skandálem. V Polsku bylo katolické církvi zapláceno odškodnění v přepočtu ve výši 800 milionů korun, vydáno 490 nemovitostí a 65 000 hektarů pozemků. Hodnotou by pak vše vydalo v přepočtu na zhruba 30 miliard korun. Avšak se zjistilo, že docházelo k podhodnocení pozemků, dohadná cena neodpovídala skutečně tržní ceně. Katolická církev tak v mnoha případech získala od státu daleko více. Speciální komise, která řešila odškodnění katolické církve, tak v roce 2011 za velkého mediálního skandálu skončila.¹³²

2.5 Postavení církve a návrat církevního majetku v Maďarsku

„Ústava Maďarské republiky spolu se zákonem IV z roku 1990 o konkrétní úpravě základních práv, jenž má ústavní platnost, zajišťuje svobodu vyznání a svědomí a svobodu náboženského sdružování a shromažďování. V Maďarsku je odlika církve od státu. Stát musí také být neutrální v otázkách ideologie. Princip odluky a neutrality na druhé straně neznamená, že stát nemá přihlížet ke zvláštnímu charakteru církvi, který je odlišuje od ostatních společenských organizací, zájmových skupin apod.“¹³³

V Maďarsku byly i po přechodu k demokracii považovány všechny aspekty znárodnování za platné. Daná situace státu nedovolila úplnou restituci majetku, ale ani

¹³⁰Zákon ze dne 17. května 1989, o postoji státu ke katolické církvi v Polské republice, článek 60

¹³¹KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 6

¹³²VAVROUŠKA, Petr. Poláci začali s církevními restitucemi už v roce 1989. Provází je korupce. Český rozhlas. [online] 2012 [cit. 2018-03-04]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/polaci-zacali-s-cirkevnimi-restitucemi-uz-v-roce-1989-provazi-je-korupce--1098294

¹³³KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 36

jeho celkovou kompenzací. V oblasti navrácení majetku se tak soukromé osoby dočkaly pouze poměrné kompenzace, církvím a náboženským společnostem pak byla kompenzace poskytnuta na základě speciálního zákona.¹³⁴

„Maďarský model řešení otázky nápravy škod způsobených církvím a náboženským společnostem v době komunismu byl o něco komplikovanější než v Polsku a kombinoval v sobě metody obecného restitučního zákona s výčtovým restitučním zákonem a finanční kompenzace, jejíž parametry byly definovány především mezinárodní smlouvou se Svatým stolicí. Navíc restituční otázka byla v Maďarsku spojena se změnou financování činnosti církví a náboženských společností.“¹³⁵

Maďarský institut pro výzkum veřejného mínění provedl v únoru 1991, v době diskuse o návrhu vrácení vlastnictví bývalých církevních statkům, studii o této problematice. Zjistil, že 88,5% Maďarů chtělo navrácení budov církví, naopak proti navrácení bylo 8,5 %. Z těch, co byli pro navrácení, uvedlo podle průzkumu 73,9%, aby církve získaly pouze budovy, které budou použity pro náboženské, kulturní nebo společenské účely. Následně 21,8 % z dotázaných uvedlo, aby církve dostaly všechny budovy, které předtím vlastnily.¹³⁶

„Začalo se přirozeně hovořit o zpětné privatizaci, ale brzy bylo zřejmé, že ani ekonomická, ani právní situace toto řešení neumožňuje. Z důvodu specifické historie Maďarska v letech 1939–1989 došlo v předmětném období k opakovaným změnám vlastníků – tzv. židovské zákony, německá okupace, sovětská okupace, deportace Němců, znárodnění, prodej státního majetku (státních bytů, služebních bytů) v osmdesátých letech – poslední dekádě komunistického režimu – do soukromých rukou. Došlo také ke změně charakteru majetku (například bývalá zemědělská půda byla zastavěna sídlištěmi apod.). Vzhledem k těmto skutečnostem jedna z koaličních stran, Strana nezávislých maloroľníků, která měla velkou podporu venkova, trvala na

¹³⁴MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed.). Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí. Zborník referátov z rovnomennej medzinárodnej konferencie, ktorú usporiadali Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky a Ústav pre vzťahy štátu a cirkví v Bratislave a Nitre v dňoch 14.-16. októbra 2009. Bratislava: Ústav prevzťahy štátu a cirkví, 2010. ISBN 978-80-89096-46-6, s. 83

¹³⁵KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 6

¹³⁶TOMKA MIKLÓS: A vallásésegyházviszátérése a politikába.

*reprivatizaci zemědělské půdy, ale ne na reprivatizaci jiného majetku. Otázka se dostala až před ústavní soud formou předběžné normativní kontroly návrhu zákona.*¹³⁷

Tento soud pak určil principy kompenzace a právní rámec, přičemž se soustředil na vydefinování tří oblastí, kterými byly¹³⁸:

- rovnoprávnost odlišných forem vlastnictví;
- částečná kompenzace, nikoliv reprivatizace;
- nerozlišovat kompenzace za ztráty finanční a ztráty nefinanční.

Zákon XXXII/1991 o vypořádání vlastnických vztahů k bývalému nemovitému majetku církví byl schválen v červenci 1991, jako takový vycházel ze zásady účelovosti. Jeho cílem byla částečná náprava závažných porušení a částečné zajištění materiálních podmínek potřebných k pokračování činnosti církví.¹³⁹

Parlament chtěl dát církvím možnost požádat o nemovitosti, které byly znárodněny bez náhrady po 1. lednu 1948, a zároveň se jednalo o nemovitosti k roku 1991 ve vlastnictví státu nebo obce, které před vyvlastněním sloužily účelům církevním, vzdělávacím, sociálně-zdravotním či kulturním za předpokladu, že se církve zaváží, že v budoucnu budou plnit stejný účel.¹⁴⁰

*„Z výše uvedeného je patrné, že zákon o vypořádání neměl za cíl reprivatizovat, ale zajistit fungování církví a zároveň – v souladu s kompenzačním principem Maďarska – se jednalo o odškodnění částečné.“*¹⁴¹ Oprávněné církve a náboženské společnosti na základě daného zákona předložily požadavky na navrácení majetku. Celkově požadovaly 7 127 budov, o jejich navrácení následně rozhodoval zprostředkovací výbor. Členové tohoto výboru byli jmenováni zástupci církví státu rovným dílem. Vyloučeno bylo cca 1500 žádostí o navrácení. Zároveň byli členové pověřeni k zpracování harmonogramu návratu majetku. Ke konečnému vypořádání

¹³⁷KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 36

¹³⁸KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 36

¹³⁹ 1991. éviXXXII. Törvény a volt egyházi ingatlanok tulajdonosi helyzetének rendezéséről

¹⁴⁰KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 37

¹⁴¹KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 36

mělo dojít během 10 let. V rámci daného odškodnění přišly na řadu i kompenzace finanční, a to formou splátek z rozpočtu státu, z předem připraveného zvláštního fondu. Tento postup se ale velmi brzy setkal s realitou, která představovala omezené finanční schopnosti státu. Vzhledem k tomu bylo nezbytné najít jiné východisko, které by bylo přijatelné jak pro stát, tak pro církve.¹⁴²

Roku 1995 došlo k zahájení jednání mezi státem a církvemi, kterých se daná problematika dotýkala nejvíce. Šlo o katolickou církev, reformovanou církev, luteránskou církev a o židovskou obec. Zástupci všech skupin se dohodli, že nároky církví budou rozčleněny do dvou oblastí, na nároky nefinanční povahy a na finanční nároky. Dále bylo dohodnuto, že nároky na vrácení majetku bude možné uplatnit až do 15. ledna 1998 s tím, že platilo postupné odškodňování. Lhůta pro platbu za nefinanční kompenzace byla stanovena na rok 2011. Novela zákona byla vydána v roce 1997. Tabulka 3 nabízí rejstřík nemovitostí k vypořádání, jejich hodnotu a oprávněné osoby.

Tabulka 3 Rejstřík nemovitostí k vypořádání s církvemi a náboženskými společnostmi v Maďarsku

Církev	Hodnota majetku (mld. HUF)	Počet nemovitostí
Maďarská katolická církev	45,19	808
Maďarská reformovaná církev	8,75	671
Maďarská luteránská církev	5,06	209
Sdružení židovských obcí	1,85	16
Srbská ortodoxní diecéze Buda	0,5354	14
Maďarská baptistická církev	0,1	1
Maďarská unitářská církev	0,06	1
Celkem	61,55	1719

Zdroj: KRÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 36

¹⁴²KRÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 6

Jak je z tabulky 3 patrné, celkově Maďarsko přijalo požadavky na vydání 1719 objektů církvím a náboženským společnostem a zaplacení dalších 61,5 mld. HUF, z této částky bude mít největší podíl katolická církev. To vše na základě zákona, který země schválila. Jednalo se o zákon CXXIV z roku 1997 o finančních podmínkách náboženských a veřejných aktivit církví.¹⁴³ Na základě tohoto zákona mohla církev do 180 dnů od jeho účinnosti písemně požádat o přeměnu pohledávky na rentu. Počáteční částka anuity byla stanovena vzájemnou dohodou mezi vládou a zmocněným zástupcem příslušné církve na základě přijatého posouzení. Anuita se vyplácela od 1. ledna 1998 čtvrtletně do 10. dne prvního měsíce každého čtvrtletí.¹⁴⁴

Kromě výše jmenovaných čtyř církví, tedy katolické církve, reformované církve, luteránské církve a o židovské obce, uzavřely do konce roku 1998 dohodu o rentě ještě další dva církevní subjekty. Bylo to baptistická církev a Srbská ortodoxní diecéze Buda. Výměnou za roční rentu se tak tyto církevní subjekty vzdaly nároků na vlastnictví nemovitostí. Po podpisu dohod stanovila vláda v roce 1999 seznam nemovitostí k vypořádání do konce roku 2001. Koordinační komise stanovila rejstřík nemovitostí k vypořádání, který je každoročně aktualizován a je součástí oficiálního věstníku Maďarské republiky. V rámci vyrovnání byl v případě finančních kompenzací použit směnný kurz z let 1998–99 a částky byly valorizovány. Jak již bylo řečeno, byl vypořádán majetek církve v hodnotě 61,55 miliard HUF.¹⁴⁵

2.6 Současná situace a výhled do budoucnosti

Otázku vyrovnání se států Vísegrádského uskupení s církvemi a náboženskými společnostmi z hlediska navrácení sebraného majetku je třeba vnímat v kontextu dořešení totalitní minulosti. Česká republika všech států tohoto uskupení danou otázku řešila nejdéle. I když se řada měnicích se vlád pokoušela o řešení dané problematiky, tyto snahy buď vedly k částečnému úspěchu, nebo nevedly vůbec nikam, neboť návrhy byly vždy smeteny ze stolu opozicí. Stejně tak se nedá říci, že by v České republice byla silná podpora veřejnosti pro navrácení majetku církvím a náboženských společnostem, jak tomu bylo např. v Maďarsku. Na druhou stranu nelze říci, že česká veřejnost

¹⁴³KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 37-38

¹⁴⁴ 1997. évi CXXIV. törvény az egyházak hitéleti és közéleti tevékenységének anyagfeltételéről

¹⁴⁵KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s. 40-42

si návrat majetku nepřála, šlo spíše o rozsah. Podle průzkumu z roku 1993 bylo v České republice stejně věřících jako těch bez víry, téměř polovina obyvatel se pak k víře hlásila.¹⁴⁶

Zajímavým faktem zůstává, že po rozpadu Československa se v porovnání s Českou republikou, Slovensko k otázce postavilo daleko lépe z hlediska prodlevy s možným řešením. Nejdříve však začalo řešit danou problematiku Polsko, a to ještě před změnou režimu. V zemích Visegrádské skupiny hraje katolická církev jasný prim z hlediska navrácení majetku, což souvisí s dlouhodobými historickými událostmi na daném území. Je zcela na místě dát přístup státu do souvislosti s počtem věřících v jednotlivých zemích Visegrádského uskupení. Podle průzkumu společnosti Win/Gallup International z roku 2015, která se dotazovala 64 000 respondentů z 65 zemí světa, je v Polsku 86% věřících občanů, zatímco v České republice pouze 23%.¹⁴⁷

To může mít zásadní vliv na to, jakým způsobem a kdy byla daná problematika řešena. Zatímco v Polsku byl nepřímý tlak veřejnosti mnohem vyšší, v České republice vlády necítily po skončení totalitního režimu tak silnou potřebu veřejnosti danou otázku řešit. Množství věřících je v daném případě zcela zásadním aspektem, který vytváří vhodnou pozici pro jednání se státem v otázkách soužití církve a státu. Čím více věřících v daném státě je, tím lépe se pak církvím vyjednává. V České republice, jak již bylo řečeno, tolik věřících v současnosti není, ČR se řadí k nejvíce ateistickým zemím světa, opět v důsledku historických událostí popsaných výše, proto skutečným podnětem pro vyřešení dané situace byl až zmiňovaný nálezn Ústavního soudu, který donutil úřadující vlády, toho času vládu Petra Nečase, jednat.

V České republice je v současné době řešeno vyrovnání s církví, jak už bylo řečeno tím, že církev získala nemovitosti v hodnotě 75 miliard korun a peněžní kompenzaci v hodnotě 59 miliard Kč, která bude proplácena od roku 2013 po dobu třiceti let formou renty navyšované o inflaci. Podle propočtů by stát měl vyplácet finanční náhradu do roku 2043. Přehled rozdělení finanční kompenzace ve výši 59 miliard Kč pro jednotlivé církve ilustruje tabulka 4.

¹⁴⁶ Časopis EKONOM 18/1993, *Economia*, a. s.

¹⁴⁷ Mapped: The world's most (and least) religious countries. Telegraph Media Group Limited 2018

Tabulka 4 Rozdělená finanční kompenzace, částky pro jednotlivé církve a náboženské společnosti (v Kč)

Název církve	Částka celkem
Apoštolská církev	1 056 336 374 Kč
Bratrská jednota baptistů	227 862 069 Kč
Církev adventistů sedmého dne	520 827 586 Kč
Církev bratrská	761 051 303 Kč
Církev československá husitská	3 085 312 000 Kč
Církev řeckokatolická	298 933 257 Kč
Církev římskokatolická	47 200 000 000 Kč
Českobratrská církev evangelická	2 266 593 186 Kč
Evangelická církev augsburského vyznání v České republice	118 506 407 Kč
Evangelická církev metodistická	367 634 208 Kč
Federace židovských obcí v České republice	272 064 153 Kč
Jednota bratrská	601 707 065 Kč
Luterská evangelická církev a. v. v České republice	113 828 334 Kč
Náboženská společnost českých unitářů	35 999 847 Kč
Pravoslavná církev v českých zemích	1 146 511 242 Kč
Slezská církev evangelická augsburského vyznání	654 093 059 Kč
Starokatolická církev v České republice	272 739 910 Kč

Zdroj: Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, v aktuálním znění.

Souběžně s touto kompenzací bude církvím ze státního rozpočtu přechodně po sedmnáct let od roku 2013 hrazen příspěvek na platy, provoz a opravy majetku ve výši až 1,445 miliard korun ročně, od 4. roku počínaje by se měla částka snižovat o 5%.¹⁴⁸

¹⁴⁸USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 27. září 2011 č. 719 o Parametrech majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi

Podle propočtů by stát měl hradit náklady na platy, provoz a opravy do roku 2030., „Účelem zaváděného institutu přechodného financování je umožnit církvím a náboženským společnostem, a to především malým církvím a náboženským společnostem, přizpůsobit se – po 60 letech trvající majetkové závislosti na státu – nové ekonomické situaci, kdy stát již nadále přímo nefinancuje duchovní církví a náboženských společností ani nepřispívá na úhradu dalších nákladů.“¹⁴⁹

Tabulka 5 následně přináší přehled toho, co jednotlivým církvím již bylo vyplaceno v letech 2013 až 2017 z hlediska slíbené finanční kompenzace za majetek, který si stát ponechal v souladu s dohodami, které s danými církvemi a náboženskými společnostmi uzavřel v roce 2011. Jak dokládá daná tabulka 5, Bratská jednota baptistů nedostává kompenzaci, neboť neuzavřela se státem dohody, což bylo podmínkou kompenzace. Následně tabulka 6 přináší přehled příspěvků na podporu činnosti v letech 2013-2017. Jak tabulka 6 ilustruje, výše příspěvků zůstala v souladu se zákonem v letech 2013 až 2015 shodná, každý rok stát vyplatil částku pro jednotlivé církve a náboženské společnosti, souhrnně pak v roce 2013 vyplatil částku 1 444 753 000, stejně jako v letech 2014 a 2015. V roce 2016 se již jednotlivé částky začínají snižovat a sumární státní výdej je pro rok 2016 v částce 1 372 515 350 Kč. Následně v roce 2017 je částka nákladů na církevní záležitosti vyčíslena na 1 300 277 700 Kč. Částka se každým rokem bude snižovat o 5%, přičemž, jak dokládá i tabulka 4, základnu pro výpočet tvoří částka 1 444 753 000 Kč. V roce 2018 by tak sumární výdej státu ze státního rozpočtu na církve měl představovat částku 1 228 040 050 Kč, v roce 2019 pak 1 155 802 400 Kč a v roce 2020 částka 1 083 564 750 Kč. Poměrem by se tak měly snížit i jednotlivé sumy pro konkrétní církve a náboženské společnosti.

Tabulka 5 Jednotlivé částky vyplacené v rámci kompenzace církvím v České republice

Název církve	2013	2014	2015	2016	2017
Apoštolská církev	35211 212	36373 182	36882407	3029 937	37141027
Bratská jednota baptistů	0	0	0	0	0
Církev adventistů 7 dne	17360 920	17933830	18 184 903	18257643	18312416

¹⁴⁹USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 27. září 2011 č. 719 o Parametrech majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi

Církev bratrská	25368 377	26205533	26572411	26678700	26758736
Církev československá husitská	102843 733	106237577	107724902	108155802	108480270
Církev řeckokatolická	9964 442	10293268	10437374	10479 124	10510561
Církev římskokatolická	1573333334	1625253334	1648006880	1654598908	1659562704
Českobratrská církev evangelická	75553106	78046359	79139008	79455564	79693931
Evangelická církev augsburského vyznání	3950214	4080571	4137699	4154249	4166712
Evangelická církev metodistická	12254 474	12658871	12836095	12887440	12926102
Federace židovských obcí	9068 805	9 368 076	9499229	9537226	9565 837
Jednota bratrská	20056 902	20 718780	21008843	21092878	21156157
Luterská evangelická církev	3794 278	3 919489	3974362	3990259	4002230
Náboženská společnost českých unitářů	1199 995	1239595	1256949	1261977	1265763
Pravoslavná církev v českých zemích	38217041	39478204	40030899	40191022	40311595
Slezská církev evangelická augsburského vyznání	21803102	22522604	2287921	22929273	22998060
Starokatolická církev	9091330	9391344	9522823	9560914	9589597

Zdroj: Národní hospodářská fakulta VŠE V Praze, Ministerstvo kultury [online]. 2007[cit.2018-02-18]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi-35.html>

Tabulka 6 Přehled vyplacené podpory státem v letech 2013 až 2017, v Kč

Název církve	Pro roky 2013- 2015 Kč ročně	2016	2017
Apoštolská církev	48 529 000	4 102 550	43 676 100
Bratrská jednota baptistů	14 081 000	13 376 950	12 672 900
Církev adventistů sedmého dne	31 000 000	29 450 000	27 900 000
Církev bratrská	32 335 000	30 718 250	29 101 500
Církev československá husitská	114 472 000	108 748 400	103 024 800
Církev řeckokatolická	12 626 000	11 994 700	11 363 400
Církev římskokatolická	951 466 000	903 892 700	856 319 400
Českobratrská církev evangelická	82 957 000	78 809 150	74 661 300
Evangelická církev augsburského vyznání	5 574 000	5 295 300	5 016 600
Evangelická církev metodistická	15 760 000	14 972 000	14 184 000
Federace židovských obcí	12 093 000	11 488 350	10 883 700
Jednota bratrská	31 316 000	29 750 200	28 184 400
Luterská evangelická církev	3 725 000	3 538 750	3 352 500
Náboženská společnost českých unitářů	1 409 000	1 338 550	1 268 100
Pravoslavná církev v českých zemích	44 996 000	42 746 200	40 496 400
Slezská církev evangelická augsburského vyznání	29 676 000	28 192 200	26 708 400
Starokatolická církev	12 738 000	12 101 100	11 464 200
Celkem vyplaceno	1 444 753 000	1 372 515 350	1 300 277 700

Zdroj: Národní hospodářská fakulta VŠE V Praze, Ministerstvo kultury [online]. 2007[cit.2018-02-18]. Dostupné z:<https://www.mkcr.cz/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi-35.html>

Jak je patrné z výše uvedené tabulky 4 až 6, co se týká finančních kompenzací, nejlépe je na tom z hlediska výše finanční kompenzace katolická církev. Z hlediska rozložení místních katolických církví pak existuje v současnosti na tomto území šest diecézí a dvě arcidiecéze, které příspěvky využívají. Jde o arcidiecézi pražskou, diecézi českobudějovickou, diecézi královéhradeckou, diecézi litoměřickou a diecézi plzeňskou. Podle plzeňského biskupa Františka Radkovského bude muset v budoucnosti ve své diecézi propouštět kvůli budoucím menším příspěvkům od státu. V současnosti je prý plzeňské biskupství v účetní ztrátě asi 12 milionů korun. Proto bude potřeba hledat podle Radkovského nové způsoby, jak církev financovat.¹⁵⁰

Zároveň chce plzeňská diecéze zpět 37 budov, 7300 hektarů půdy, následně jednu sochu a jeden obraz. Podle Radkovského je majetek, který jeho církev po státu v Plzeňském okrese požaduje, ve špatném stavu. Do roku 2029 pak přijme plzeňská diecéze kompenzaci ve výši až 85,5 milionu Kč ročně za majetek, který vydat nelze.¹⁵¹ Radkovský upozorňuje na to, že počet věřících klesá,¹⁵² a obává se, že katolická církev se bez příspěvku státu neobejde a brzy po roce 2030 zbankrotuje.¹⁵³

K podpoření či vyvrácení této domněnky by možné bylo vhodné se zmínit, jaká je situace v ostatních zemích Visegrádského uskupení. Jak je to například v současnosti na Slovensku, kde jsou majetková jednání dořešena. Co se týká možného financování a podpory katolické církve na Slovensku, je mezi Slovenskou republikou a Svatou stolicí uzavřena základní smlouva. Tato smlouva obsahuje pětadvacet článků a upravuje působení katolické církve napříč celým společenským spektrem, Slovenský stát zavazuje k určitým povinnostem. Zásadním v tomto ohledu je článek 20 a 21 smlouvy, tyto články jsou následující¹⁵⁴:

¹⁵⁰POKORNÝ, Jakub. Církev na restitucích nezbohatla. Šetří, propouští a začíná investovat. 1999–2018 MAFRA, a. s. [online]. 2012[cit.2018-03-02]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/cirkevni-restituce-biskupove-podnikani-fdp-/domaci.aspx?c=A141128_193022_domaci_aba

¹⁵¹VEJVODOVÁ, Miroslava. Kvůli nárokovanému majetku podala diecéze dvě žaloby. Plzeňský deník. VLTAVA LABE MEDIA a.s., 2005 - 2018 [online]. 2015[cit.2018-03-02]. Dostupné z: https://plzensky.denik.cz/zpravy_region/kvuli-narokovanemu-majetku-podala-dieceze-dve-zaloby-20151008.html

¹⁵²Při posledním sčítání lidu v roce 2011 se jako věřící označila pouze pětina obyvatel ČR

¹⁵³PRINZ, Jiří. Když vyhasne víra, nebudou ani peníze. Vydání: 2013/49. Katolický týdeník. [online]. 2013 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/rozhovory/kdyz-vyhasne-vira-nebudou-ani-penize.html>

¹⁵⁴ZÁKLADNÁ ZMLUVA mezi Svätou stolicou a Slovenskou republikou

„Článek 20:

1. Smluvní strany uzavřou zvláštní mezinárodní smlouvu o finančním zabezpečení katolické církve.

2. Katolická církev má právo organizovat kostelní sbírky. Příjmy z hospodaření s takto získanými prostředky nepodléhají zdanění, ani povinnosti veřejného vyúčtování.

Článek 21:

1. Smluvní strany se budou podílet na udržování a obnově nemovitostí nacházejících se na území Slovenské republiky, ke kterým má vlastnické právo Katolická církev a které jsou podle právního řádu Slovenské republiky kulturními památkami. Rozsah finančního zabezpečení při jejich udržování a obnově z prostředků státního rozpočtu Slovenské republiky upraví zvláštní smlouva podle čl. 20 této smlouvy.“

Na základě této mezinárodní dohody se tak Slovenská republika bude i v budoucnu podílet na financování katolické církve. Je tomu tak i v Maďarsku a Polsku? Maďarsko má rovněž uzavřenu mezinárodní smlouvu mezi ním a Svatou stolicí. Původní smlouva z roku 1997, která upravovala financování veřejných služeb náboženských institucí, byla v roce 2013 změněna, avšak maďarská strana se i nadále zavázala k tomu, že poskytne katolické církvi potřebné finanční prostředky k jejímu provozu. Stejně tak mohou přispět církvím v Maďarsku daňoví poplatníci, a to dobrovolným převodem určitého procenta na jakoukoliv registrovanou církev. Zdánlivou nevýhodou tohoto systému se může zdát to, že zvýhodňuje některé církve. Jedná se o to, že pokud mají členové církve vysoké příjmy, církev dostane více. Oblíbenost daňové úlevy, která putuje na konto církví, ročně vzrůstá, např. zatímco v roce 1998 danou možnost využilo a zaslalo katolické církvi příspěvek jen 478 000 daňových poplatníků, v roce 2008 převedlo určitou část pro katolickou církev již 502 000 poplatníků.¹⁵⁵

Co se týká Polska, tam je smlouva se Svatou stolicí dohodnuta již od roku 1989. Avšak na základě „článku 10 bod 2 zákona ze 17. května 1989 o zárukách pro svobodu svědomí a vyznání a stát ani ostatní státní organizace nepodporují a nedotují církve ani

¹⁵⁵MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed.). Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí. Zborník referátov z rovnomennej medzinárodnej konferencie, ktorú usporiadali Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky a Ústav prevzatý ahyštátu a cirkví v Bratislave a Nitre v dňoch 14.-16. októbra 2009. Bratislava: Ústav prevzatý ahyštátu a cirkví, 2010. ISBN 978-80-89096-46-6, s.87

*jiné náboženské instituce. Výjimky z tohoto pravidla upravují jiné zákony nebo se pravidla stanovují na jejich základě. Jako výjimku lze přijmout činnost Církevního fondu.*¹⁵⁶ Z církevního fondu je hrazeno následující¹⁵⁷:

- sociální a zdravotní pojištění za duchovních;
- humanitární aktivity církví a náboženských společností (prostředky vyplácené formou dotace);
- rekonstrukce, restaurování a renovace sakrálních budov historické hodnoty (prostředky vyplácené formou dotace);

Finanční prostředky rovněž církve v Polsku získávají jako dotaci na základě toho, že se podílejí na vzdělávacím systému, tj. na základě schválení žádosti o dotaci pro školy provozované nestátními subjekty. Stejně tak významné jsou v Polsku z hlediska financování církví dary, které jsou osvobozeny od daně z příjmů.¹⁵⁸

Celkově lze tedy říci, že ostatní státy Visegrádského uskupení podporují určitým (výše popsaným) způsobem církve, zejména katolickou církev. Vzhledem k tomuto faktu nemusí být tedy obava biskupa Radkovského zcela lichá. Na druhou stranu se lze domnívat, že Vatikán by Římskokatolickou církev v Čechách neponechal zcela bez finančních prostředků. Přesto bude vhodné shrnout možnosti, které by církve v České republice z hlediska svého financování případně měly. Šlo by především o následující záležitosti v rámci financování z vlastních zdrojů¹⁵⁹:

- sbírky a dary;
- církevní příspěvky bez veřejné závaznosti;
- církevní příspěvky s veřejnou závazností;
- církevní poplatky
- církevní daň;
- výnosy církevního majetku.

¹⁵⁶KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s.106

¹⁵⁷KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s.106

¹⁵⁸KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s.106

¹⁵⁹KŘÍŽ, Jakub, ed. Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2, s.80-82

Z hlediska možností financování církve je tedy zásadním úkolem pro přežití nalezení, resp. výchova nové generace věřících. Tohoto si je plně vědoma slovenská katolická církev, která začlenila výchovu k víře na Slovensku opětovně do škol v rámci Základní smlouvy mezi Slovenskou republikou a Svatou stolicí. Dané řeší článek 13 smlouvy, který říká:

„ 1. Katolická církev má právo zřizovat, spravovat a užívat na výchovu a vzdělávání základny a střední školy, vysoké školy a školní zařízení v souladu s podmínkami stanovenými právním řádem Slovenské republiky.

2. Školy a školská zařízení uvedené v odst. (1) mají stejné postavení jako státní školy a školní zařízení a jsou neoddělitelnou a rovnocennou součástí výchovně vzdělávací soustavy Slovenské republiky. Rozsah finančního zabezpečení škol a školských zařízení z prostředků státního rozpočtu Slovenské republiky upraví zvláštní smlouva podle čl. 20 této smlouvy.

3. Rodiče a jiné osoby uvedené v čl. 12 odst. (1) mají právo na svobodný výběr školy a školního zařízení.

4. Slovenská republika uznává platnost dokladů o absolvování studia na školách a školských zařízeních uvedených v odst. 1 v rozsahu platnosti dokladů o absolvování studia stejného nebo rovnocenného oboru, druhu a stupně na státních školách a školských zařízeních za podmínek stanovených právním řádem Slovenské republiky pro platnost dokladů o absolvování studia na všech školách a školských zařízeních, které jsou součástí výchovně vzdělávací soustavy v Slovenské republice. Slovenská republika uznává rovnocennost těchto dokladů. Pravidla uvedená v tomto ustanovení se týkají i dokladů o akademických a vědeckých titulech a hodnostech.

5. Slovenská republika vytváří podmínky pro katolickou výchovu dětí ve školách a školských zařízeních v souladu s náboženským přesvědčením jejich rodičů. Tento závazek zahrnuje povinnost plnit požadavky rodičů na umožnění katolické náboženské výchovy na všech stupních základních škol a na všech druzích a typech středních škol a školských zařízení a podporu katolických výchovných organizací a hnutí mladých.

6. *Katolická církev má právo vyučovat náboženství na všech školách a školských zařízeních, které jsou součástí výchovně vzdělávací soustavy Slovenské republiky v souladu s podmínkami, které stanoví smlouva podle odst. (9). Učitel náboženství má v pracovním poměru stejné postavení jako učitelé dalších vyučovacích předmětů, pokud splňuje předpoklady stanovené v právním řádu Slovenské republiky pro učitele příslušného druhu a typu škol. Nezbytnou podmínkou pro výkon pedagogické činnosti učitele katolického náboženství ve všech školách je jeho pověření katolickou církví.*

7. *Osoby s katolickým náboženských mají ve výuce právo uplatňovat své přesvědčení, pokud jde o výchovu k rodičovství, v souladu se zásadami křesťanské etiky. Tím nejsou dotčeny povinnosti těchto osob stanovené právním řádem Slovenské republiky v oblasti výchovy a vzdělávání.*

8. *Svatá stolice bude uplatňovat ve vzdělávacím a výchovném procesu zásady náboženské snášenlivosti, ekumenismu a spolupráce a respektovat přesvědčení osob jiného vyznání a osob bez vyznání.*

9. *Další pravidla týkající se škol a školských zařízení uvedených v odst. (1), vyučování katolického náboženství a katolické výchovy dětí, katolické univerzity, bohosloveckých fakult, kněžských seminářů a řeholních formačních institucí stanoví strany zvláštními mezinárodními smlouvami.“*

Jak z daného vyplývá, Slovenský stát se touto mezinárodní smlouvou zavázal dát do osnov náboženskou výchovu, resp. náboženskou výchovu ke katolické víře. Učitel náboženství, který vyučuje na slovenských základních i středních školách, je pak schválen katolickou církví. Na vysokých školách byla zřízena pastorační centra. Toto vše představuje základ pro to, aby byla obnovena katolická víra na Slovensku, resp. aby stoupl počet věřících a katolická církev byla rovnocenným partnerem Slovenského státu, který pak snáze bude žádat o dotace. V případě, že je v budoucnu od Slovenského státu nedostane, může žádat své věrné, věřící, o příspěvky. Ti jí je ochotně poskytnou, tudíž katolická církev na Slovensku nezanikne. Zda tento model bude aplikován i v České republice, je otázkou času. Jde především o to, jak se v současnosti dovedou církve, zejména katolická církev, jako církev největší ve střední a východní Evropě, prezentovat. Jakým způsobem bude motivovat česká katolická církev možné budoucí

věřící, aby se staly katolíky. Kolik obyvatel České republiky vstoupí do katechumenátu, kolik narozených dětí bude v budoucnu pokřtěno a vedeno ke katolické víře a zda se bude opět jako v ostatních státech Visegrádského uskupení vyučovat náboženství.

Závěr

Tato práce se zaměřila na postavení církve v lidově demokratických zřízeních v Československu, Polsku a Maďarsku a následným restitučním vypořádáním církevního majetku v těchto zemích, které jsou dnes označovány za země Visegrádské čtyřky. Daná práce byla rozdělena na dvě stěžejní kapitoly. První z nich představovala historický exkurz a zaměřila se na skutečnosti, které vedly k znárodnění církevního majetku. Druhá kapitola pak řešila jeho opětovnou restituci. Osobně se domnívám, že cíle práce byly naplněny a otázky zodpovězeny v souladu se získáním informací k tomu potřebných. Nyní k jednotlivým cílům a otázkám:

Hlavním cílem práce bylo zjistit, zda řešení v rámci církevních restitucí je v České republice v současnosti dostatečné a zda je vyřešeno danou právní úpravou vše potřebné. Dílčím cílem bylo srovnání situace navrácení majetku v ostatních zemích Visegrádského uskupení. Na základě potřeby splnit dané cíle si tato práce kladla řadu otázek, na které si nyní může odpovědět.

Představovaly církve pro komunistické strany takovou hrozbu, že je chtěly zlikvidovat pomocí omezení majetku?

V rámci zkoumaných podkladů lze jednoznačně říci, že ano. Omezeními, které komunistické strany jednotlivých států, tedy Československa, Polska a Maďarska, vytvořily, znepříjemnily církvím a náboženským společnostem možnost svobodného rozhodování a učinily je na sobě zcela závislé. Původní koncepce všech totalitních stran byla totožná, zabavením majetku chtěly získat pod kontrolu církve a z majetku vytěžit maximum, avšak v návaznosti na mentalitu tamních obyvatel se tento koncept nedal všude aplikovat stejně. Nejvíce to bylo vidět v Polsku, kde katolická víra je přímo spjata s národní identitou.

Byly pozdější restituce, které proběhly po pádu komunistických režimů v zemích Visegrádského uskupení, tím správným krokem? Bylo to vhodné řešení?

Určitě ano, v zásadě přispěly k tomu, aby dané země projevily dostatečnou vůli se odvrátit definitivně od totalitních režimů a napravit jejich křivdy, které v tomto případě spáchaly na církvích a náboženských uskupeních. Diskutovat se dá pouze o

pojetí, kterým jednotlivé státy řešily návrat majetku. Obvykle to bylo výčtem majetku a rovněž finanční kompenzací za nevydaný majetek. Zarážející je rovněž doba, kterou danou situaci řešila Česká republika ve srovnání se Slovenskem, Polskem i Maďarskem. Tohoto si všiml i Ústavní soud České republiky, který podpořil restituční řízení s církvemi. Co se týká řešení, žádná ze zemí Visegrádského uskupení nemá zcela optimální legislativu v oblasti navrácení majetku církvím, ale jak je zjevné, nejhůře tyto restituce probíhaly u nás v České republice.

Je vhodné, aby církve v dnešní době vlastnila majetek? Nepovede stávající nastavený systém k zániku církve? Znamená opětovné navrácení majetku cestu církvi ke svobodě?

Aby církve vlastnily majetek, to se v dnešní době považuje za zcela vhodné. V žádné ze zemí, o kterých diplomová práce pojednávala a kde došlo k navrácení majetku církvím, neprobíhala diskuse, zda majetek církvím vrátit či nikoliv. Odpověď na tuto otázku zněla vždy kladně. Opětovné navrácení majetku církvím znamená zcela jistě jejich větší autonomii. Diskuse a nejasnosti panovaly vždy pouze v rovině způsobu, kterým majetek vrátit, a množství majetku, který církvím vrátit. Přičemž tyto nejasnosti nebyly pouze v České republice, ale stejně tak i na Slovensku, v Polsku a Maďarsku. Stávající systém by zcela jistě neměl v žádné ze zemí Visegrádského uskupení vést k zániku církví, proto bylo i v České republice stanoveno přechodné období, ve kterém se církve mají připravit na celkovou ekonomickou odluku od státu.

To znamená, že v České republice církve postupně nebudou státem financovány. Na Slovensku a v Maďarsku nikoliv. Polský systém se jeví jako vzor pro budoucí financování církví v Česku, avšak i tam je v současnosti určitá forma dotace státu. Na rozdíl od České republiky je Polsko však velmi věřícím státem. Velkou podporu obyvatel má přitom katolická víra, což plyne z historických souvislostí, které byly v práci rovněž popsány. Množství věřících je v daném případě zcela zásadním aspektem, který vytváří jak vhodnou pozici pro jednání církevních zástupců se zástupci státu o možnostech soužití a spolupráce církve a státu, tak i v otázce případných dotací. Pravdou zůstává, že dříve též církve dotace od státu nedostávaly, otázkou tedy je, jakým způsobem ekonomicky fungovaly, když je nepotřebovaly. Odpovědí je právě možnost disponovat s majetkem a stejně tak dostatek věřících,

příznivců. Z daného hlediska se jeví pak optimální zavedení příspěvků členům jednotlivých církví, jako to nyní například funguje v Německu. V daném případě by financování církví v Polsku, obzvláště financování katolické církve, bylo bez problémů. V České republice, jak již bylo řečeno, není tak silná základna věřících, a jako taková se řadí k nejvíce „ateistickým“ zemím světa, opět v důsledku historických událostí popsaných výše, což je zásadním problémem českých církví.

Co se týká klíčového cíle práce, tedy zjištění, zda řešení v rámci církevních restitucí je v České republice v současnosti dostatečné a zda je vyřešeno danou právní úpravou vše potřebné, se dá říci následující: Dané řešení je dostačující pouze relativně, zcela jistě neřeší otázku, jak spolehlivě zabezpečit další fungování církví a náboženských společností, obzvláště těch menších. Pokud má být otázka církví řešena komplexně, bylo by vhodné do konce přechodného období vytvořit právní rámec, o který se církve a náboženské společnosti mohou z hlediska financování adekvátně opřít.

V rámci dílčího cíle, který spočíval ve srovnání jednotlivých států Visegrádského uskupení v otázce církví a náboženských společností, jejich přístupu k nim, jejich financování a způsobu návratu zabaveného majetku, se dá říci následující: Až na skandál kolem nadhodnocení kompenzace si dle zjištěných informací v otázce vztahu církve a návratu majetku nejlépe vedlo Polsko. Česká republika byla naopak nejdéle váhavým státem v otázce návratu církevního majetku a vyrovnání se s církvemi a náboženskými společnostmi.

Zásadní roli ve všech otázkách představuje zejména počet věřících v současnosti. Volba víry v demokratickém zřízení představuje svobodnou vůli občana, stejně jako volba politické strany. Jak již bylo řečeno, čím více je v daném státě věřících, tím lépe se zástupcům církví jedná se státem. Toho si jsou vládní zmocněnci dobře vědomi, pokud jedná se silným partnerem, více přistoupí na jejich požadavky, potřeby, což se v Polsku potvrzuje na 100%. Z hlediska možností financování církve je tedy zásadním úkolem pro přežití nalezení, resp. vychování nové generace věřících, která se bude podílet na financování církve. Daného je si plně vědoma slovenská katolická církev, která ve snaze zvýšit počet věřících zakomponovala do základní smlouvy mezi Slovenskou republikou a svatou stolicí otázku výuky náboženství. S trochou nadsázky se dá říci, že církve v České republice tak v zásadě

potřebují jedno: rozšířit své řady o další věřící a naučit je podílet se na životu církve. Víra obyvatelstva je klíčem k přežití církve, bez věřících nemá víra smysl, bez věřících nemá církev moc vyjednat lepší podmínky pro své působení.

Použité zdroje

Literatura

BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-311-0.

BLOOM, Jack M. *Seeing through the eyes of the Polish Revolution: solidarity and the struggle against communism in Poland*. Indiana: Indiana University Southwest, 2013. ISBN 978-90-04-23180-1.

BULÍNOVÁ, Marie, ed. *Církevní komise ÚV KSČ 1949-1951: Edice dokumentů*. Brno: Doplněk, 1994. ISBN 80-85765-34-9.

BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7.

FIALA, Petr a Jiří HANUŠ, ed. *Koncil a česká společnost: historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. *Historia ecclesiastica*, sv. 6. ISBN 80-85959-75-5.

GREŠKOVÁ, Lucia, ed. *Vzťahy štátu a cirkví v Európe: súčasné otázky a trendy na začiatku 21. storočia*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2008. ISBN 9788089096329.

HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2244-6.

HRDINA, Ignác Antonín. *Texty ke studiu konfesního práva*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1289-5.

JÄGER, Petr. *Círky a náboženské společnosti v České republice a jejich právní postavení: příručka pro veřejnou správu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. ISBN 80-7325-092-6.

JANDOUREK, Jan. *Vzestup a pád moderního ateismu*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2981-7.

- KEMP-WELCH, Antony. *Poland Under Communism: A Cold War History*. Cambridge: Cambridge University Press, New York, 2008. ISBN 978-0-521-71117-3.
- KAPLAN, Karel a Milena JANIŠOVÁ, ed. *Katolická církev a pozemková reforma 1945-1948: dokumentace*. Brno: Doplněk, 1995. ISBN 80-85765-44-6.
- KUČEROVÁ, Irah. *Střední Evropa: komparace vývoje středoevropských států*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3067-0.
- KUBÁT, Michal. *Vývoj a proměny státního zřízení Polska ve 20. století: institucionálně politická studie*. Praha: Dokořán, 2006. Bod (Dokořán). ISBN 80-7363-079-6.
- KONTLER, László a Richard PRAŽÁK. *Dějiny Maďarska*. 2., dopl. vyd. Přeložil Miloslav KORBELÍK. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-616-3.
- KOVÁŘ, Petr. *Všeobecný přehled: témata*. Praha: Fragment, 2007. ISBN 8025305309.
- KOURA, Petr, VANÍČKOVÁ, Vladimíra, ed. *Diktatura versus naděje: pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948-1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-00-3.
- KŘÍŽ, Jakub, ed. *Náboženství a veřejná moc v zemích Evropské unie: sborník textů z konference*. Praha: Ministerstvo kultury ČR, 2009. ISBN 978-80-86310-86-2.
- MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed.). *Reštitúcie cirkevného majetku*. Bratislava: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2010. ISBN 978-80-89096-48-0.
- MORAVČÍKOVÁ, Michaela (ed.). *Financovanie cirkví a náboženských spoločností v 21. storočí*. Zborník referátov z rovnomenne jmedzinárodnej konferencie, ktorú usporiadali Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky a Ústav prevzťahy štátu a cirkví v Bratislave a Nitre v dňoch 14.-16. októbra 2009. Bratislava: Ústav prevzťahy štátu a cirkví, 2010. ISBN 978-80-89096-46-6.
- NOSZCZAK, Bartłomiej. *Polityka państwa wobec Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w okresie internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego 1953–1956*. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, 2008, ISBN 978-83-7629-486-5.

OPATRŇY, Aleř. *Kardinál Tomářek a pokoncilní proměna prařské arcidiecéze*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7192-778-3.

SYRUČEK, Milan. *Michail Gorbačov: uchránil Prahu od krveprolití?* Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-271-0355-3.

VALEř, Václav. *Konfesní právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleř Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-135-9.

VALEř, Václav. *Restituce církevního majetku v České republice po roce 1989*. Brno: Moravsko-slezská křesťanská akademie, 2009. ISBN 978-80-904075-1-0.

VAřKO, Václav. *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce, 1 díl*. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-000-1.

VAřKO, Václav. *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce, 2 díl*. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-035-4.

VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. ISBN 80-7266-179-5.

VYKOUKAL, Jiří, Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. 2. vydání. Praha: Libri, 2017. ISBN 978-80-7277-561-3.

ZEMAN, Karel. *Analýza restitučních procesů v České republice: restituce a ostatní procesy transformující vlastnická práva*. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-2462-954-4.

Internetové zdroje

BAROř, Jiří. *Oficiální vládní dokument k církevním restitucím*.

Christnet.eu 2000–2018 -ISSN 1213-0877.[online]. 2011 [cit. 2018-03-04]. Dostupné z:http://www.christnet.eu/clanky/4607/oficialni_vladni_dokument_k_cirkevni_restitu_cim.url

BENDOvÁ, Pavla. *Hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností po roce 1948* In *Revue církevního práva*. číslo 2/2010. Praha: Společnost pro církevní právo, 2010. ISSN 1211-1635Quarterly [online]. 2010 [cit.2018-03-01]. Dostupné z:<http://spcp.prf.cuni.cz/42-56/46-cele.pdf>

BENZIGER, Karl Philip. Imre Nagy, Martyr of the Nation: Contested Memory and Social Cohesion. *East European Quarterly* [online]. 2002, 36(2), 171-190 [cit. 2018-03-04]. ISSN 00128449. Dostupné z:<https://digitalcommons.ric.edu/facultypublications/38/>

CICHOSZ, Marzena a Lubomír Kopeček. Církevní fond v Polsku a jeho kontroverzní historie a současnost: Příspěvek k problémům ve zprostředkování zájmů ve vztahu státu a církve v postkomunistickém prostoru. *Středoevropské politické studie*, 9(2–3), ISSN 1212-7817s.151-161.[online]. 2007[cit.2018-02-26].

Dostupné z:<https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4377/6106>

Církevní restituce – mýty a skutečnost. Zápis z konference Senátu České republiky. Senát ČR. [online]. 2012 [cit. 2018-03-04]. Dostupné z:

<https://www.aldr.cz/doc/1c8966b6-8f7a-11e1-8fdc-5254009d2fe3/@@download>

DUCHOSLAV, Petr. Jalta svět nerozdělila. *Parlamentní listy*. OUR MEDIA a.s. 2009-2018.[online] 2018[cit. 2018-03-01]. Dostupné

z:<https://www.parlamentnilisty.cz/arena/nazory-a-petice/Petr-Duchoslav-Jalta-svet-nerozdelila-360890>

DRDA, Adam. Křesťan „Kverulant“ Památce Augustina Navrátila. *Revolver Revue* 2013. [online] 2018[cit. 2018-04-17]. Dostupné z:

<http://www.bubinekrevolveru.cz/krestan-kverulant>

DREISZIGER, Nandor. The 1956 Hungarian Revolution in Historical and International Perspective: An Introduction. *Hungarian Studies Review*, vol 34, no 1-2 [online]. 2007 [cit.2018-03-01]. Dostupné z: <http://real-j.mtak.hu/4925/1/2007.pdf>

ERD, Péter. Dohoda mezi Svatým stolcem a Maďarskou republikou.[online] 1998 [cit.2018-03-01]. Dostupné z:<http://spcp.prf.cuni.cz/11/erdo.htm>

HARMATI, Béla. The Contemporary Status of the Lutheran Evangelical Church in Hungary with a View to Churches of Central European Countries, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: Vol. 28: Iss. 1, Article 3.[online]. 2008[cit.2018-03-01].

Dostupné z: <http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol28/iss1/3>

HROUDA, Pavel. Občanské sdružení Bradava. Životopis Mons Kardinála Josefa Berana. Dostupné z: <http://www.kardinalberan.cz/zivotopis.html>

KLUSÁK, Michal. Vliv náboženství na politiku v Polsku [online]. E-polis.cz, 2009. [cit. 2018-02-26]. Dostupné z:http://www.e-polis.cz/clanek/vliv-nabozenstvi-na-politiku-v-polsku.html#_ftn3

LEJNEK, Josef. Solidarita jako sociální a politické hnutí - pokus o kvadraturu kruhu?. *Securitas Imperii*. 2012-01, roč. 20, čís. 1, s. 14-35[online]. 2012[cit.2018-03-02]. Dostupné z:<https://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no20/013-035.pdf>

Národní hospodářská fakulta VŠE V Praze, Ministerstvo kultury [online]. 2007[cit.2018-02-18]. Dostupné z:<https://www.mkcr.cz/majetkove-vyrovnani-s-cirkvemi-a-nabozenskymi-spolecnostmi-35.html>

POKORNÝ, Jakub. Církev na restitucích nezbohatla. Šetří, propouští a začíná investovat.1999–2018 MAFRA, a. s.[online]. 2012[cit.2018-03-02]. Dostupné z:https://zpravy.idnes.cz/cirkevni-restituce-biskupove-podnikani-fdp-/domaci.aspx?c=A141128_193022_domaci_aba

PRINZ, Jiří. Když vyhasne víra, nebudou ani peníze. Vydání: 2013/49.Katolický týdeník. [online]. 2013 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z:<http://www.katydz.cz/rozhovory/kdyz-vyhasne-vira-nebudou-ani-penize.html>

SMATANA, Lubomír. Slovensko: klikatá cesta od totality k samostatnosti [online]. Český rozhlas 2009. [cit. 2018-04-17]. Dostupné z:http://www.rozhlas.cz/17listopad/revoluce/_zprava/657065

TOMKA, Miklós. A vallás és egyház visszatérése a politika církvi [online]. 2014 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: www.politikaievkonyv.hu/online/mp10/1-32_tomka.html

TRETERA, Jiří Rajmund. Zákony o církvích ze 14. října 1949 a navazující vládní nařízení jako nástroj likvidace autonomie církví [online]. 2014 [cit. 2018-02-22]. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/Cirkve-v-roce-1949.pdf>.

VAVROUŠKA, Petr. *Poláci začali s církevními restitucemi už v roce 1989. Provází je korupce.* Český rozhlas. [online] 2012 [cit. 2018-03-04]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/polaci-zacali-s-cirkevnimi-restitucemi-uz-v-roce-1989-provazi-je-korupce--1098294

VEJVODOVÁ, Miroslava. Kvůli nárokovanému majetku podala diecéze dvě žaloby. Plzeňský deník. VLTAVA LABE MEDIA a.s., 2005 - 2018 [online]. 2015[cit.2018-03-

02]. Dostupné z: https://plzensky.denik.cz/zpravy_region/kvuli-narokovanemu-majetku-podala-dieceze-dve-zaloby-20151008.html

cs.wikiquote.org/wiki/Jan_Pavel_II. [cit. 2018-04-17].

Ostatní zdroje

Časopis EKONOM 18/1993, *Economia*, a. s.

Pl.ÚS 9/07 ze dne 01.07.2010 242/2010 Sb. N 132/58 Sb NU 3 K restitucím církevního majetku - "blokační" ustanovení § 29 zákona o půdě

USNESENÍ VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY ze dne 27. září 2011 č. 719 o Parametrech majetkového vyrovnání státu s církvemi a náboženskými společnostmi

VAŠKO, Václav. *Pátá kolona v církvi*, [CD-ROM]. Praha: Texty Pastoračního střediska III., FMM.CZ 2000.

Zákon č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem a o změně zákona č. 243/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související se zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění zákona č. 93/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů;

Zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, v aktuálním znění

Zákon ze dne 17. května 1989, o postoji státu ke katolické církvi v Polské republice;

Zákon č. 282/1993 Zb. o zmiernení niektorých majetkových krívd spôsobených cirkvám a náboženským spoločnostem nadobudol účinnosť ve znění roku 2002

ZÁKLADNÁ ZMLUVA medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou

1991. évi XXXII. Törvény a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről;

1997. évi CXXIV.törvény az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről.

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Tabulka 1 Udělování státního souhlasu podle duchovenského stupně a výše hodnostního příspěvku.....	16
Tabulka 2 Církevní nároky	42
Tabulka 3 Rejstřík nemovitostí k vypořádání k vypořádání s církvemi a náboženskými společnostmi v Maďarsku.....	52
Tabulka 4 Rozdělená finanční kompenzace, částky pro jednotlivé církve a náboženské společnosti (v Kč)	55
Tabulka 5 Jednotlivé částky vyplacené v rámci kompenzace církvím v České republice	56
Tabulka 6 Přehled vyplacené podpory státem v letech 2013 až 2017, v Kč	58
Obrázek 1 Schéma výkonu státní správy církví v letech 1971-1989.....	19
Obrázek 2 Výdaje státu na církve a náboženské společnosti v letech 1997-2007 (v mil. Kč a cenách roku 2007)	38
Obrázek 3 Odhad výdajů států na církve a náboženské společnosti (v mil. Kč a cenách roku 2007).....	39